

NAŠI ZAPISKI.

SOCIALISTIČNA REVIIJA.

Št. 9-10. (sept.-okt.)

LETO X.

VSEBINA:

AVGUST BEBEL. — H. TUMA, GORICA: PREPOROD.
— H. PAJER, PRAGA: INTELIGENCA IN POLITIKA. —
A. STEBI, SARAJEVO: DELAVSKI PROBLEMI IN ORGA-
NIZACIJE. — FRAN SKOBL, TRST: IZ ZGODOVINE
ŽELEZNIČARSKÉ ORGANIZACIJE V AVSTRIJI. — ANTON
KRISTAN, LJUBLJANA: ORGANIZACIJA KREDITA IN
DELAVSKO GIBANJE. — ABDITUS: BILANCA AGRAR-
NEGA DEMAGOŠTVA. — H. TUMA, GORICA: SEKSUELNI
PROBLEM. — P. BEZRUC: HANAŠKA VAS. — RUDOLF
— — GOLOUH, TRST: KAJN. — PREGLED. — —

UREDNIK IN IZDAJATELJ: Dr. HENRIK TUMA V GORICI.

- - - LASTNIK: KONZORCIJ NAŠIH ZAPISKOV. - - -

V GORICI 1913.

TISKA: „GORIŠKA TISKARNA“ A. GABRŠČEK.

Naši Zapiski praviloma izhajajo vsak mesec.

Naročnina: za Avstro-Ogrsko za vse leto K 5 s poštnino vred, za pol leta in za četrleta sorazmerno; za Nemčijo K 5'80, za ostale države K 6'40 za naprej.

Pošiljanje lista se z drugo številko po neplačani naročnini ustavi.

Posamezna številka 42 vinarjev.

Za organizirane delavce in dijake na leto K 3'60, posamezne številke 30 vinarjev. Celi letniki 1911. in 1912. po 2 kroni 50 vin. in poštnino.

Rokopisi in časopisi v zameno naj se pošiljajo na uredništvo, naročnina in reklamacije pa na upravo Naših Zapiskov.

Prihodnja številka izide 1. novembra.

UREDNIŠTVO IN UPRAVNIŠTVO.

Avgust Bebel.

22./2. 1840 — 13./8. 1913.

Er hat den Sieg nicht gesehen, aber er hat den Aufmarsch der kämpfenden Heere gesehen, die siegen werden — ni videl zmage, a videl je nastop bojujočih vojsk, ki zmagajo.

Viktor Adler.

Er war ein König ohne Krone, ein Priester ohne Mysterien, ein Heerführer ohne blutige Waffe, ein Vermögender ohne Schatz. — Bil je kralj brez krone, duhovnik brez misterij, vojskovodja brez krvavega orožja, bogataš brez zaklada.

Karl Renner.

Nemška socijal-demokratska stranka, največja stranka kulturnih držav žalovala je ob grobu svojega prvega predstavitelja. Avgust Bebel razvil se je iz priprostega delavca, samouka, do pisatelja, organizatorja in voditelja nemške socijal-demokratske stranke. Sirota, po smrti matere l. 1853. učil se je strugarstva. Leta 1860. željen društvenega življenja, vstopil je v katoliško društvo pomočnikov v Solnogradu. L. 1861. najdemo ga v Lipskem, člana demokratičnega delavskega društva, nastalega po revolucionarnih demokratičnih idejah meščanske stranke iz leta 1848.. Kot ostrega nasprotnika prvega ustanovitelja socijal-demokratske stranke na Nemškem Ferdinanda Lassalle, za ustanovitve delavske internacionale l. 1863. vidimo ga zastopati interese delavstva ob strani liberalnega meščanstva, dokler ga l. 1865. znanje z Vilhelmom Liebknechtom ni približalo socijalizmu. Leta 1867. izvoljen je kot prvi delavski zastopnik državnega zbora severno-nemške zveze. V seji 18. 3. 1869. očitno in prvič izpoveduje načela socijalističnega delavstva. Avgusta Bebla ni privedla v socijal-demokratsko stranko teorija socijalizma, ampak izkušnja in življenje kot delavca med delavci. Iz tega prišel je do spoznanja neresničnosti in neodkritosrčnosti liberalizma, interesi delavstva narekovali so mu socijalistične ideje. Marx, Engels, Lassalle in Liebknecht bili so inteligentni, po razumu in filozofiji prišli so do socijalizma — Avgust Bebel, sam delavec,

postal je socijalist iz gibanja med maso nemškega delavstva. Avgust Bebel je poznal vsakdanje potrebe delavstva na sebi in okolici. Z nastopom v socijal-demokratsko stranko in kot poslanec v državnem zboru ni nikdar izgubil izpred oči zastopanja ožjih delavskih interesov. Sledil je velikim ciljem, hodil po širokih poteh, pozabil pa ni trenutka na delo vsakdanjosti. Ena prvih njegovih uspehov v držav. zboru l. 1870. bila je odprava delavskih knjižic. Obraz življenja delavca, gibanje strokovnih društev, varstvo delavcev, zdravstvo in socijalna statistika, bili so mu bližnji cilji, bili so njegovi pridobitki. Dveletni zapor radi veleizdaje in razžaljenje veličanstva za režima nemškega kanclerja Bismarcka prinesla mu je s svojo samoto teoretično ujedinjenje. V ječi šele čital je Marxa, v ječi pridobil si je znanstveno izobrazbo. Nerušeni mir in duhovno delo je izmučenemu agitatorju-delavcu ukrepilo zdravje in dušo.

Izvoljen 11. 3. 1872. kot državni poslanec zedinjene Nemčije kot protikandidat zadružničarja Schulze-Delitsch-a, vrnil se je l. 1874. iz ječe prerojen. Tam zarodile so se mu misli njegovih najlepših del: Sozialismus und Christentum, Frau und Sozialismus. L. 1875. v Goti stal je pri ustanovitvi sedanje velike nemške socijal-demokratske stranke, ujedinjenje nemškega delavstva bilo je tudi njegovo delo. L. 1880. seznanil se je v spremstvu Edvarda Bernsteina s Karolom Marxom v Londonu. Tega leta izšlo je njegovo najimenitnejše literarno delo »Frau und Sozialismus«, ki je ustvarilo Avgustu Bebel-u svetovno slavo, ter je njega samega otelo obrtniškem delu, da je mogel od leta 1889. naprej posvetiti vse svoje duhovne moči delavstvu, s katero je obudil žene vsega sveta k samozavesti enakopravnosti. Odslej je Avgust Bebel nositelj marksizma. Tako utrjen in ujedinjen izvojeval je v najhujši dobi ob največji moči Bismarcka proti državnemu terorizmu največjo delavsko zmago. Z njim je marksizem zavladal v nemški socijal-demokratski stranki do danes. Leta 1882. bil je Bebel med ustanovitelji znanstvenega glasila nemške socijal-demokracije revije »Neue Zeit«, ki danes še zastopa v stranki strogo marksistično stran. V najhujšem boju raste in dviga se delavska stranka na Nemškem in z njo moč Avgusta Bebel-na. V državnem zboru stoji vedno s prostim, pogumnim čelom proti največjemu zastopniku nacionizma in imperijalizma knezu Bismarck, spoštovan in uvaževan nasprotnik. Na strankarskem zboru v Halle 1890. zvenela je že iz njegovega poročila v imenu strankarskega odbora najkrepkejša zavest zmage socijalizma. »Vorwärts, vorwärts und immer vorwärts!« odmevalo je širom delavskih armad na

Nemškem, širom socijalne demokracije vseh kulturnih držav. Vsa neustrašenost, bojevitost in zmagovitost razširjala se je od Bebl-novega uma že takrat, ko je bil socializem med znanstvenim in državnim svetom nepoznan in zaničevan.

Pod tem geslom je neznansko rasla delavska politična moč. Padli so zakoni v zatiranje socialističnega gibanja, dajali so se zakoni v varstvo delavstva, splošna volilna pravica prodrla je v vseh kulturnih državah. Proti bizantinizmu in oboževanju je Avgust Bebel 1903. v državnem zboru cesarjeviča brez bojazni apostrofiral: »dieser junge Mann«, v obraz strmečim kleče-plazcem buržoaznim in klerikalnim. Socijal-demokratska stranka postala je največja politična stranka vseh kulturnih držav. Avgust Bebel je v njej pokazal presenečenim učenjakom in državnikom: »Dass zur Ordnung der Welt der Goldreif der Krone, das Eisen des Schwertes, das Mirakel des Priesters, der klingende Lohn des Kapitals überflüssig ist«, da je za svetovni red odveč zlati obroč krone, odveč železo meča, čudež duhovnika, zveneče plačilo kapitala. (R. Renner.)

Leta 1910. doživela je knjiga Beblova »Frau und Sozialismus« 50. izdajo, že je prevedena v vse kulturne jezike sveta. Danes tvori 112.000 organiziranih nemških žen del silovite politične armade nemške delavske stranke. Ta čudovita knjiga, spočeta med zidovjem Hubertburške trdnjave takrat, ko so grozile svobodomiselnemu delavcu verige in bajoneti, je s svojo resničnostjo, iskrenostjo, svojim globokim gnevom in jasno zavestjo obudila milijone žen v državljanke. V predgovoru 25. izdaje l. 1895. Bebel sam navaja, da je njegova knjiga odprla pot socializmu med meščanskim ženstvom, da je zanesla socializem v družino, to jedro vse državne moči.

70. letni Bebel s svojim bogatim življenjem dal nam je pregled svoje zgodovine, ki je ob enem zgodovina stranke: »Aus meinem Leben«. Socializem se tu zrcali kot osebno doživetje Bebela, zdi se kakor da bi vzrastel in se razvil brez vsake teorije v delu za blagobit delavca, v boju za njegovo politično moč. Ta življenjepis je dokument Beblovih uspehov iz njegove resničnosti, njegove srčnosti in njegovega svetlega optimizma. 50. let neprestanega dela in boja razgrinja se nam izpod njegovega peresa, njega, ki je vedno stal v prvi vrsti dela in boja. Vsa neizprosna odločnost v boju za pravice zatiranega stanu, peneče navdušenje v prvih vrstah delavskih bataljonov, ob enem pa prostorečnost, nepri-siljenost in blagočlovečnost, ki je Avgusta Bebla storila tako dragocenega vsakemu delavcu, veje iz knjige. Bebel je s svojim pe-

resom in s svojo besedo potegnil delavske mase za seboj ne v leporečju ampak z resno mišljenja, iskrenim navdušenjem za velike cilje in vestnostjo vsakdanjega truda. Avgust Bebel ostal je do svoje smrti revolucionarni demokrat. Nikdar ni izgubil izpred oči revolucionarne moči delavstva in njega avtonomije. Tako nam je Avgust Bebel predstavitelj čiste in demokratične ideje. Bebel na čelu social-demokratične stranke vede ad absurdum prvaštvo in herojstvo liberalcev in nacionalcev, Bebel kot samouk in kot nositelj socializma v državnem življenju kaže nam mogočest in mogočnost pravega demokratizma, — demokratizma, ki je mogoč le iz prosvetljene delavske mase. Prosveta in avtonomija ste temelj demokratizma social-demokratične stranke. Danes, ko je aktuelno vprašanje nasprotja demokratizma in novoliberalizma, nam Avgust Bebel s svojim življenjem in s svojimi deli daje nepobitni odgovor, da gre ves razvoj v demokratizem. Nemška socialna demokracija ob grobu Avgusta Bebela ne slavi osebe slavi zmago ideje, katere je bil nositelj. Samouka Avgusta Bebela danes nadomešča nebroj delavcev-samoukov, ki v njegovem duhu vodijo vrste delavskih bojevnikov.: »Vorwärts, vorwärts und immer vorwärts!«

Slovensko delavstvo ob strani nemških sodrugov v Avgustu Bebelu proslavlja moč demokratizma, moč socializma. V procvitu in zmagi nemške social-demokratične stranke vidi tudi bodočnost malega proletarskega naroda slovenskega.

H. TUMA, Gorica:

Preporod.

II.

Kreniti nam je torej na druga pota. Kam? Kaj je cilj?

Gospodarski, socialni in politični položaj Slovencev se je zadnja leta toliko premotrial in razpravljaj v javnosti, da ga smatramo dovolj jasnim onemu, ki hoče brez predsodkov videti. Avstrijska vlada proti nam ni vršila svoje dolžnosti, slovensko ljudstvo bilo je gospodarsko, kulturno in politično zanemarjeno. Četudi je nastopila leta 1860. konstitucionelna doba, je vlada porabila vsa sredstva in svojo moč, da je slovensko ljudstvo zavirala v svobodnem razvoju. Res je sicer tudi, da je kapitalistični razvoj poleg in preko vladnega vpliva Slovence gospodarsko podjarmil tako, da so danes v industriji in trgovini docela odvisni od ptujega,

laškega in nemškega kapitala. Slovenci danes niso družega nego ljudstvo malega in srednjega kmečkega posestnika, malega in srednjega obrtnika in trgovca in delavca. V edinem velikem trgovskem in industrijalnem emporiju Trstu nimamo nikake gospodarske moči in neka lastna politična moč, ki se je jela kazati v tem mestu, prihaja edinole iz delavskih mas. Te delavske mase pa se koncentrirajo v Trstu vsled razvoja ptuje veleindustrije in trgovine med nami. Vsi poskusi političnih strank med Slovenci, ustanoviti svojo industrijo in svojo trgovino so se klavrno izjavili ter pokazali po eni strani polno nesposobnost in nemoč lastne inteligence ustvariti si novo gospodarsko podlago, po drugi strani pa niti vlada niti lastna politična organizacija ni storila ničesar, da bi se premenila gospodarska podlaga Slovencev na teritoriju, ki ima vsled emporija v Trstu vse predpogoje, da postane industrijalen in trgovski narod. Malenkostni šovinizem, nezrelo strankarsko življenje brez potrebnega znanja vodeče inteligence, docela izgrešena birokratska šolska vzgoja, pomanjkanje skoraj vsake socialne vzgoje, tiral je vse javno življenje Slovencev od velikih ciljev raz realno resno pot dela in učenja. Avstrijska vlada, ki je narodnostne spore vedno izrabljala in gojila v svrhu, da sebi prihrani absolutno moč, si je ravno vsled skrajno pocstrenih bojov narodnih strank v deželnih zborih in v državnem zboru onemogočila tekom desetletij vsako krepko ekonomično in politično akcijo na zunaj in na znotraj. Tudi avstrijska vlada zašla je na pot malenkostnih upravnih poskusov in stoji danes bolj kakor kedaj brez ciljev, brez opore v ljudstvu. Avstrijsko državno idejo, če se sploh da o nji še govoriti, predstavlja danes dinastija in vojska.

Veliki dogodki na Balkanskem polotoku 1912.—1913. odkrili so zastor nad prekernim notranjim položajem Avstrije pred velikim političnim evropskim svetom. Avstrijska diplomatska in politična mizerija stoji razgaljena. Očitno je, da Avstrija ne ve kam in kako in da ves čas svojega konstitucionalnega življenja od poraza pri Kraljevem Gradcu l. 1866. naprej ni vedla kam in kako. Iz vsega 50-letnega životarjenja sili na dan ohranitev Habsburžanov in ohranitev stare germanizatorične sile prejšnjih vekov. Zmeda je tim večja, ko se je Avstrija v svrhu nadvlade nad slovanskimi narodnostmi delila na Avstrijo in Ogrsko. Dualizem reprezentira razdevajočo idejo: »preje in raje razpad enotne avstrijske države nego izvesti enakopravnost vseh narodnosti«, kar je temelj in bodočnost enotne in močne avstrijske monarhije. Morda najbolj značilno za zmedenost avstrijske politike je obnašanje vlade avstrijske in ogrske proti Jugoslovanom. Vsled pre-

bivanja Hrvatov in Srbov na teritoriju, ki sloni ob Adriji, moralo se je že takoj po Kraljevem Gradcu pokazati, da je vsa velika bodočnost Avstrije ob Adriji in Balkanu, da pa je predpogoj temu polni kulturni, socialni, ekonomični in politični razvoj Slovencev, Hrvatov in Srbov na jugu monarhije, njih polna svoboda in združitev. Spoznanje tega bilo je vsled predsodkov stoletij dinastiji in vladi docela nepristopno in je še danes kljub velikim dogodkom na Balkanu. In ako kedaj, se je vsa razdvojenost avstrijske vlade pokazala ob srbsko-bolgarski zmagi nad Turčijo in takrat, ko je Srbija mislila nastopiti misijo, seči do Adrije. Namesto, da bi avstrijska država pospeševala stremljenje mlade sveže Srbije, da zasede v največjem obsegu adrijansko obal, namesto, da bi avstrijska vlada in dinastija pospešila ob tej priliki tesno ekonomično združitev Srbov, Hrvatov in Slovencev, storila je vse mogoče, tudi najsmejnejše diplomatske in politične korake, da bi preprečila pristop Srbije do Adrijanskega morja, da bi poostrila spor med avstrijskimi Jugoslovani in Srbijo ter je končno preprečila ojačenje Črnogore po Skadru ter je plod mobilizacije in diplomatskega dela avstrijskega ustvaritev državnice Albanske. Kakor je po nje mnenju s to državo zasajen klin v život jugoslovanstva, tako je dejanski po njej odprta pot preko Adrije brzo se razvijajoči Italiji. Četudi s podkupovanjem albanskih plemen in s trosenjem denarja, da bi opomogla mladi Albaniji do gospodarskega in političnega življenja, najde nekoliko odmeva, kažejo vsi zgodovinski, ekonomični in narodnostni predpogoji, da je Albanija ustvarjena na končno korist sosednje Italije. S tem morajo jugoslovanski narodi računati in s tem menda že sigurno računati Srbija in Ruska, računijo vevlasti sploh. Zgodovinski tok in razvoj se z malenkostnimi diplomatskimi spletkami in s podkupovanjem ustaviti ne da.

Preporod Avstrije iz nje same, po državni upravi in dinastiji je torej izključen.

Ko so stopili Srbi, Bgari in Grki združno v osvobodilno vojno s fevdalno in nekulturno Turčijo, bil je ves svet prepričan, da je zmagonosno vskipela narodna in demokratična ideja med balkanskimi narodi. Pričeti boj nosil je vse znake vzbujenih krepkih mladih narodov, ki hočejo priboriti politični kulturno in gospodarsko svobodo. Zdelo se je, kakor bi dinastije balkanskih narodov impulzivno sledile mogočnemu toku narodnega čustvovanja in volje. To so predpolagali diplomatje angleški, ruski, francoski, italijanski in avstrijski ter nemški, zaradi tega je tudi docela umevno, da je med sosednimi Slovenci in Hrvati v Avstriji

oživelo navdušenje za skupne narodne ideale in se je zdelo, kakor bi nacijonalizem prišel na slovanskem jugu in na Balkanu do polne nevzdržljive zmage, ki bi morala imeti odločilnih posledic tudi na avstrijsko državo in nje notranje politično življenje. Tudi socialna demokracija je prvo vojno za osvoboditev balkanskih narodov simpatično, da celo srčno pozdravljala. Četudi je morala povdarjati, da vojna ne more definitivno rešiti balkanskega in posebno ne narodnostnega vprašanja je tudi iz vrst nemške socialne demokracije enoglasno zazvenel klic: »Balkan balkanskim narodom«! Kakor je bil Karl Marx iskreno sledil gibanju Italijanov in Poljakov za osvoboditev, kakor je vsa evropejska socialna demokracija sledila z napeto pozornostjo leta 1905 ruski revoluciji, želeč, da se strmoglavi ruski avtokratizem, tako je socialna demokracija pričakovala osvoboditev balkanskih plemen od fevdalnega reakcionarnega turškega sistema in s tem ojačenje demokratične ideje, kar bi vplivalo na celo Evropo. Bolj skeptično kakor nemški socialni demokrat bila je Srbska in Blgarska socialna demokracija sama. Dočim so njeni pristaši z maso opolčenja vred srčno prijeli za orožje za ljudsko svobodo, so njih zastopniki istočasno kazali na nemogočest pravične rešitve balkanskega vprašanja po izpraznitvi Evrope od Turkov, ker so videli edino rešitev balkanskega vprašanja le v enotni federativni republiki. Kazali so na dinastijah in lastni buržoazijski inteligenci vso neresničnost nacijonalizma, načelno zapreko definitivne osvoboditve ljudstva. Srbska in blgarska demokracija, ki stojite v boju proti vsiljujočemu se kapitalizmu in imperijalizmu na Balkanu, ste dobro izpoznali, da so domače dinastije in domača buržoazija orodje evropejskega imperijalizma. Tudi slovenska socialna demokracija svest si rezultatov balkanske konference v Belemgradu leta 1909 in jugoslovanske konference v Ljubljani leta 1910, je združno z avstrijsko socialno demokracijo proglasila načelo »Balkan balkanskim narodom«!, pozdravljala boj za osvoboditev od fevdalne in nekulturne Turške, ob enem pa soglasno s srbsko in blgarsko socialno demokracijo kazala na srbsko dinastijo, buržoazijo in pravoslavno klerikalstvo kot ovire definitivne rešitve balkanskega in jugoslovanskega problema.

Ko sem jeseni 1912 kratko po bitvi pri Kumanovem 23. in 24. oktobra predaval na prošnje Ljudskega odra v Trstu o Balkanski vojni, zavzemal sem ravno navedeno stališče jugoslovanske socialne demokracije. Iskreno dal sem duška simpatiji ljudstvu v boju za svobodo, a tudi brez pomisleka pokazal na nezdravo ozadje

balkanskih dinastij in buržoazij in na imperijalizem evropskih velesil. Dočim so me poslušalci delavci proletarci prav umeli, so slušalci izmed nacijske inteligence, katere je interes za predmet privabil, žaljeni in ostentativno odšli iz dvorane, ko sem moral prerokovati na stališču realnih razmer: Da bo konečni izid balkanske vojne spor balkanskih dinastij za večji teritorij, spor srbsko-blgarske inteligence za nadvladje enega plemena nad drugim, izkoriščanje prostega srbsko-blgarskega naroda kot žrtva kapitalističnega izkoriščanja, ki po vojni s tem večjo silo nastopi. Nesposobnost zdravo in realno misliti, prevladanje zmedene čuvstvenosti naše nacijske inteligence se je tudi tukaj jasno pokazalo. Dočim slovenski delavec na sebi čuti gospodarsko izkoriščanje internacijskega kapitalizma in dobro ve, da je isto enako ali pride že od Italijana ali Nemce ali Čeha, čuti slovenski inteligent predvsem malenkostno kulturno socijalno in politično življenje okoli sebe in tembolje čuti potrebo višje zdravilne ideje ter jo misli najti v narodnem šovinizmu. Zavest domačega malenkostnega javnega življenja, zavest velikih dogodkov na Balkanu, kjer so si naslikali narode dovezne kulture in željne svobode in enote, ustvarili so si neki skupni ideal sorodnega slovenskega srbskega in blgarskega ljudstva in pozabili na realne razmere, brez razumevanja nezdravosti radikalnega nacijskega. Posebno mladina zavedla se je nizkega hlapčevskega položaja slovenskega ljudstva, zakrivljene ga po lastni duhovni in posvetni inteligenci. Mladina prepojena z učenjem iz zgodovine o herojstvu in vstajenju narodov po vojni, morala je priti prva do želje po preporodu med nami, preporodu v smislu macinijanstva. Socijalni demokraciji in vsakemu, ki res želi svobode, moralo je biti prvo gibanje slovenske mladine simpatično, oboje, zavest lastne nizkote in ponižnosti in zavest velikih dogodkov in želja po vstajenju. Ob »Preporodu« pa je slovenska inteligenca pokazala vso svojo strahopetljivost in nesposobnost za preporod. Le iz bojazni zase obsodili so pričeto gibanje in s pomočjo vlade isto skusili zatreti. In vendar je v naši mladini ostala želja po preporodu in to željo mora socijalna demokracija pozdravljati kot predpogoj premembi v našem javnem življenju.

Dogodki druge balkanske vojne vrgli so žalosten odsev tega strašnega požara na naše domače razmere. Druga balkanska vojna je dokazala, kako je imela srbska in blgarska socijalna demokracija prav, da vojna pomeni le novo suženjstvo ljudstev in da je edini izhod iz neznoznega položaja na Balkanu federativna republika. Balkanski narodi v dosedanem državnem sestavu so nesposobni ustvariti balkansko enoto ter rešiti jugoslovanski problem.

Idejo boja za svobodo zadušili so dinastije, srbsko-blgarsko meščanstvo, srbsko-blgarsko duhovstvo. Tu Srb, tam Blgar, tu eksarh, tam patrijarh, tu Karadjorjevići tam Koburžani. Ti faktorji so bili dovolj vplivni, da so razplamenili bojno navdušenost prostega naroda ter izprevrgli plemeniti boj za svobodo v plemensko strast, da so borilci za svobodo, zmagovalci fevdalne vojaške turške, obrnili orožje drug proti drugemu in se ljuto zagrizli na življenje in smrt.

»Balkanski narodi so bili odvrženi od svojih dinastij, započela se je nova bratomorna borba do iztrebljenja. Zverski boji, kakor jih redko pozna zgodovina, vršili so se na ogromnem frontu od Vidina do Egejskega morja. Eno je istina, da je ta vojna strašna, dosedaj nezapamtovana ljudska klavnica. Kakšna je ta krščanska borba sledi iz tega, da ranjeni oficirji in vojaki enodušno trdijo, da je bil boj s Turki proti srbsko-blgarskemu kakor igrača. Namesto velike Blgarske, o kateri so sanjarili razpaljeni blgarski rodoljubi s svojim »modrim« carjem na čelu, zašli so v propast. Zaman je prašati ali so Blgari ali Srbi prvi pričeli boj. Pravi vzrok treba je iskati v vojaški politiki balkanski, katero politiko vodijo dinastije in kapitalistični razredi balkanskih držav. Šlo se je za »avtonomijo Mecedonije«, za »zvezo balkanskih krščanskih narodov«, rezultat pa je Mecedonija pretvorjena v razvaline in pogorišče. Mesto nacionalne avtonomije razdelili so si Srbi, Grki in Romuni toliko teritorija med seboj, da so onemogočili prevlast dinastije Koburžanov, premoč blgarskega plemena«, piše blgarski socialni demokrat G. Dimitrov. Bolj ko je bila nacionalna buržoazija razvnetá, več ugleda ko je med njo uživala dinastija bolj ošabno in brezvestno se je gnalo ljudsko opolčenje v krvavo klavnico, za pridobitev na teritoriju dinastijam, za nadvlast enega plemena na drugim.

Kakor je vsa Evropa uvidevala v prvi balkanski vojni zmagovito prodiranje nacionalne ideje, kakor so avstrijski patrijoti ž njo vred videli strašilo jugoslovanskega edinstva, tako je druga balkanska vojna pokazala vso gujilobo evropejskega nacionalizma, ki je le spremljevalec imperijalizma in kapitalizma. Poraz Blgarov in zmaga Srbov za Slovane ne pomeni nič drugega kakor nevzdržljivost nacionalne ideje. Prva balkanska vojna pokazala je krepko jedro narodnega opolčenja, druga balkanska vojna kaže zlorabo tega opolčenja v šovinistično nacionalne buržoazijske namene, ponižanje demokratizma, zavladanje plemenske in verske strasti. Socialna demokracija lahko mirno stavlja drugo balkansko vojno kot dokaz odvisnosti nacionalne ideje od imperijalizma

proti kateremu se povsodi in načeloma bori. Nacionalistična ideja privedla je Srbe in Bulgare v boj do noža. Jasne zmage srbskega in blgarskega ljudstva postale so slava »božje venčanega« Petra in Ferdinanda Koburžana. Proč z dinastijami, konfesijami in zgodovinskimi predsodki, federativna republika bil je klic in zahtevke socijalne demokracije tudi po zmagi pri Kumanovem in Ljule Burgas. Socijalna demokracija pokazala se je po zgodovini kot edina mogoča nositeljica jugoslovanske, zdrave nacionalne ideje, v boju proti dinastijam in imperijalizmu, zahtevku po ljudskem oboroženju in demorativizmu, zahtevku družitve delavstva ne glede narodnosti in konfesije brez izjeme proti kapitalizmu, domače in ptuje buržoazije.

Avstro-ogrška monarhija stoji sedaj pred novim problemom. Blgarska, katera je brez dvoma v nadi na avstrijsko ozadje pričela tako lahkomišljeno boj s Srbijo je poražena in teritorijalno omejena. Važnejše kot oslabitev Blgarije pa je nadmoč, katero je dobila Romunska in Grška nad Srbsko in Blgarsko. Kakor je po prvi balkanski vojni stalo v ospredju balkansko kot jugoslovansko vprašanje, tako po drugi balkanski vojni stoji v ospredju avstrijsko-srbsko vprašanje in nova konstelacija sosednih velesil Ruske, Avstrijske in Italije. Na eni strani Avstrija in Srbija, ki imajo eno smer in ene gospodarske interese, na drugi strani Romunska, Grška, Blgarska in Ruska.

Kam krene Avstrija? Trdimo še enkrat, da je za preporod nesposobna.

Albanska država zamotala jo je končno med Balkan in Italijo. Sedaj ko je Albanija ustvarjena, mora jo Avstrija držati proti Italiji. Albanija kot protisrbska je danes že stopila iz pozorišča. Avstrija se je jela že zavedati, da ji ni nič pomagalo ustvariti Albanijo proti Srbiji. Iz nezaupanja, da smemo reči, iz zavisti do lastnih narodov, je Avstrija igrala odijozno vlogo za časa balkanske vojne. Vsa Bosna in Hercegovina je pregrajena z vojaškimi utrdbami, vse proti srbskemu domačemu in vnanjemu sovražniku. Vsa Dalmacija je pod policijskim nadzorstvom in celo otročji slovenski »Preporod« je policija zatrla. Jasneje kot kedaj se je izkazalo, da je bil dualizem ustvarjen proti lastnim slovanskim narodnostim. Vsa nenavist Ogrov in Nemcev je instinktivno izbruhnila proti slovanskim plemenom v lastni državi. Avstrijski vladujoči krogi se niso še iztreznili, preporod Avstro-Ogrske države je v nedogledni daljavi.

Zato se morajo tembolj zavedati jugoslovanske narodnosti potrebe lastnega preporoda. Zavedati se morajo, da je na nas samih

ležeče, ali se preporodi tudi Avstro-Ogrska. Le oni jo morejo vesti do tega. Na teritoriju, ki obkolepa Adrijo in sega do Vardarja, med narodi, ki prirodno spadajo k Adriji, izvršiti se mora najprej oni prepород, ki je prepotraben in predhoden prepородu Avstrije. Zavest tega širokega in velikega pota med Slovenci, Hrvati in Srbi je tudi prvi znak prepородa. To zavest pa spremlja ona dosedanje zapaščenosti in nizkote. Kam nas je dovedel narodnostni boj? Kake kulturne, socijalne in ekonomične pridobitve imamo od njega? Kaka je bila naša kulturna pot in kam nas vede? Kaj nam hasne otročarija Ciril in Metodarije, Sokolstva in Orlovstva? Kaj ni danes slovensko in hrvatsko ljudstvo berač? Kaj ni vse naše ljudstvo delavstvo, ki služi tujemu kapitalu? Koliko so dvignili našo narodno kulturo naši profesorji in sodniki, kaj niso vsi sluge nemškega birokratizma? Vsa naša inteligenca je bolj pokvarila narodni naš živelj zadnja tridesetletja, kakor tisoč let zgodovina, kakor ves germanizatorni aparat vlade poprej in slej. Naša inteligenca nemško misli in nemško čuti. Ona je, katera nam najbolj pridi narodni slovenski jezik, katera vzgaja mladino za nove birokrate. Kaj imamo od naših meščanov trgovcev, kje in kako je naša inteligenca ustvarila gospodarsko gibanje, ki bi le količkaj utegnilo tekrovati s ptujim kapitalom s ptujim delom. Vse kar je zdravega na našem telesu, je najnižji sloj trdega težaka, je prva mladina, ki se jame otesati gole čustvenosti in kateri prihajajo prve misli o realnem življenju. Vse to raste in izhaja iz bogatih plodnih naših narodnih tleh, vse to se izgublja v ptujimi in v poptujčeni buržoaziji — brez dela. Delavstvo pod vplivom lastne inteligence izgublja zdravo svojo delavsko zavest in postaja brezmiselna politična masa, ki poostruje boj za osebne nje pozicije. Prepород raste širom po svetu okoli nas. Milijske delavske mase kulturnih narodov našle so nove ideale, ideale človeštva. Veliki cilji se postavljajo, široka pota se odpirajo okoli nas, mi ob Adriji pa se igramo po društvih in družbicah. Sanjamo o preteklih idealih narodnega herojstva in ne vidimo, da je ves prepород pred nami v prepородu široke ljudske mase. Kje so naši cilji ako niso oni, katerim sledi zdravo jedro ljudskih mas vseh kulturnih narodov? Ali ni naš cilj svobodna, enotna demokratska država — vseeno ali je že republika ali monarhija? Boj absolutizmu, reakciji in fevdalizmu avstrijskemu! Kulturna naslonitev Slovencev, Hrvatov in Srbov, ki nam je dana na skupnem teritoriju in v sorodnem jeziku! Ekonomsko sodelovanje ob Adriji, ki prepородi sile naše, kolonizacija slovenska-hrvatska v novi Srbiji in Albaniji! To so naši cilji. Inže-

nirji, agronomi, tehniki — ne pustolovci, ne željni bogastva — željni znanja in dela, željni trdega dnevnega dela so pijonirji, ki nam odpre in pridobe šelej skupno domovino. Ustvarimo si rodbinske odnošaje, dovolj je slovenskih žena, slovenskih mož, da iščejo in ustanove krvno nerazdružno vez. Ti konkretni cilji se nam sami postavljajo, ta pota se nam odpirajo, voditelj nam je socializem. Združenje ljudskih delavnih mas v polni individualni in nacionalni svobodi v boju proti internacijalnemu kapitalizmu, v boju proti izkoriščanju vlade in buržoazije, je ena sama velika naloga, ki pomeni odrešitev vsega ljudstva, najbolj pa odrešitev zastalega malega slovenskega, hrvatskega, srbskega naroda. Ena sama politična organizacija delavstva, organizacija inteligence po strokah, ki najde skupne stike literarnim putem. Enotna organizacija vede, skupna glasila modroslovja, socijologije, zgodovine, medicine, tehnike, malarstva, kiparstva in scenične umetnosti. Proučavanje zemlje in zgodovine, odrešitev akademične mladine od germanskega vpliva. Vsemu temu predpogoj: iskati lastna pota izpoznanja. Gojitev jezikovne individualnosti, ki se vrača k svojemu izviru, ločitev od germanske šole in teorij, naslonitev na latinsko kulturo, iskanje skupnega umstvenega središča ob Adriji.

Velika univerza v Trstu, četudi sprva laška, nam mora postati konkretna vez latinstva in slovanstva ob Adriji. Mora nase pritegniti tudi Grke in Albance. Proč od nemštva, proč od Gradca, proč od nemštva okužene Ljubljane, s svojo krokarijo, reakcionarnostjo in socialno zarobljenostjo! Slovenska mladina proč od birokratizma in profesorizma! Demokratično organizirano ljudstvo se bo lažje borilo proti ptujemu birokratu nego proti lastnemu ponemčenemu. Dovolj naraščaja imamo za proste stanove, ki bodo stali na straži ljudske svobode, naša mladina pa spada v trgovino in industrijo, k produktivnemu delu mora dati kolonizatorje Balkana. Naša dekleta izgublajo se po Aleksandriji, Trstu in Gradcu. Naj zanašajo delavna, varčna in čista novo družinsko moč po jugu. Energija vsakdanjega dela in vez krvi bo prepород in enota jugoslovanstva! Dovolj smo bili praznih teorij, treba nam je realnega dela in občevanja. Skupna kri naj zapolje po našem telesu in ta bo nositeljica nove energije. Evropejska civilizacija, zanesena po zapadnih Slovanih na svežo zemljo srbsko ustvari prepород. Doma nam grozi gospodarska in kulturna smrt. Avstrijska nemška vlada in centralistična Ogrska hotoma zastruplja zdravo telo slovanskih narodnosti, da na gnojišči išče sebi moči. Vela in izprijena je naša inteligenca, prepород je edino mogoč v delavskih masah in v naši mladini.

Inteligenca in politika.

Ko so hoteli stari, da bi bila vidna svetla čednost, so dali državo v red; ko so hoteli dati državo v red, so uredili prej svoje domače zadeve; ko so hoteli urediti prej svoje domače zadeve, so spopolnili prej sami sebe; ko so hoteli spopolniti sami sebe, so storili svoje srce pošteno; ko so hoteli storiti svoje srce pošteno, so napravili prej svoje mišljenje resnicoljubno; ko so hoteli napraviti svoje mišljenje resnicoljubno, so spopolnili najprej svoje znanje.

Tako je napisal kitajski filozof in državnik Kongfutse (551—478 pred K.) v Ta-hio, veliki knjigi.

I.

Sedanost je nadaljevanje preteklosti in začetek prihodnosti. Ker se ne da spremeniti, kar se je enkrat zgodilo, ker se preteklost ne da popravljati, zato je umljivo, da vrši na gotovi kulturni višini se nahajajoči človek vse svoje delo z ozirom na prihodnost, katero sluti, ugane ali pa preračuna. Ako bi ne računal s prihodnostjo, bi bilo vse njegovo delovanje brez vsake smeri, brez smotra in brez cilja. Njegovo življenje bi bilo negotovo, tavajoče, nedoločeno, z eno besedo živalsko. Bilo bi to življenje od danes do jutri, kakoršno žive živali in na nižjih kulturnih stopnjah stoječa človeška plemena.

Človek je družabno bitje, ki je navezano na družbo; zato je primoran, vršiti svoje delo tudi z večjim ali manjšim ozirom na družabno skupino, v kateri živi. Popolna svoboda je v družbi izključena. Posameznik je lahko svoboden le do gotove meje, ki je v različnih okoliščinah in v različnih razvojnih dobah različna, in katere ne more prestopiti, ne da bi naletel na odpor v svoji okolici. Človek mora računati toraj tudi z družabno skupino, v kateri živi. Ker je od družbe odvisen, je zainteresiran tudi na razmerah in zadevah skupine.

Poleg individualnih potreb obstojajo družabne potrebe. Družabne potrebe so važnejše kot pa individualne, ker je družba več kot pa posameznik. Vsota posameznih vrednot je več kot ena sama vrednota zase. Skrajni individualizem, kateremu je posameznik vse, celota pa postranska stvar je v bistvu protisocialen, oziroma anarhističen.

Delovati na to, da se zadosti potrebam socialne skupine, je namen politike. Da pa se zamore uspešno delovati k zadoščenju potreb, je treba imeti gotove ideje, občutke, nazore in načrte, kako naj se zadosti potrebam. Ker pa posameznik v družbi navadno ničesar ne doseže, ali pa zelo malo, zato mora poiskati, ako hoče uresničiti svoje ideje in načrte, v svoji okolici takih posameznikov, ki imajo približno enake potrebe in občutke ali podobne nazore, ideje in načrte, kajti v družbi se da rešiti skupna zadeva uspešno le z združenimi močmi večje množice.

Vsled dejstva, da ne stojе vsi člani socialne enote (naroda, države) na isti intelektualni višini, ker so ljudje različnih značajev in ker se nahajajo v zelo različnih gospodarskih večinoma neenakopravnih položajih, zato obstojajo tudi različne potrebe, različni interesi, ideje, nazori in načrti, kako naj bi se uredile javne zadeve, da bi bilo ustrezeno tej ali oni skupini.

Da se zamore zadostiti novim potrebam in željam, je treba navadno spremeniti obstoječe razmere, reformirati nezadostne družabne uredbe ali pa nadomestiti stare in slabše z novimi in boljšimi uredbami.

Posamezniki skupine (naroda, države) so nezadovoljni z gotovimi uredbami v državi in začno vsled tega uvaževati, kako bi imelo biti, kako bi se moral urediti družabni red, da bi bilo ustrezno njih interesom. Ti interesi pa bazirajo lahko na razredno egoističnem nazoru, ki vpošteva le en razred in je za nadaljni obstoj vseh gospodarskih razredov ali pa na protirazrednem altruističnem, ki stremi po odstranitvi vseh gospodarskih razredov, monopolov in neenakopravnosti v interesu celote. Občutki krivic, nazori in interesi se razširijo polagoma čez večjo množico, ako dovoljuje to svoboda izražanja nazorov, svoboda tiska in svoboda zborovanja. In kakor hitro ima neorganizirana masa možnost odločevati v kaki javni zadevi, nastanejo takoj tesni interesi, nazori, ideje, načrti in ideali. Posamezniki s približno enakimi nazori, ideami in ideali, interesi in načrti se srečajo, se ustavijo, se spoznajo, se začno shajati ter zbirati, tvorijo v začetku politično strujo in z organiziranjem somišljenikov ter z javnim nastopanjem se porodi politična stranka.

Na drugi strani pa nastanejo stranke, ki imajo namen zagovarjati obstoječe naprave, uredbe in družabni red sploh in se boriti proti reformatorskim in revolucionarnim strankam. V teh strankah se zbirajo vsi oni elementi, ki so popolnoma zadovoljni z obstoječimi razmerami in družabnim redom in katerim bi reforme in uresničenje načrtov nasprotnih strank vzele koristi,

udobnosti, predpravice in monopole, katere jim nudi »status quo«. To sta dva ekstrema, med katerimi se gibljejo vse politične smeri, struje in stranke.

Politične stranke so nastale še le z uvedbo konstitucije in z začetkom demokratičnega razvoja, ki daje šele ljudstvu možnost odločevati do gotovo meje, svojo osodo.

Ker imajo različne stranke različne kolektivne interese in nazore, ki so v bolj ali manj ostrem nasprotju med seboj in ker hoče vsaka stranka svoje zahteve tudi uresničiti, zato nastane nujno medsebojno trenje, ki se imenuje politični boj. Forma tega boja je odvisna od intelektualne višine in moralnih principov političnih borivcev. Čim nižja je izobrazba posameznikov, tem bolj je surov in zabavljiv ta boj, kar velja posebno za one, ki nimajo smisla za etično politiko. Odstraniti ta boj iz javnega življenja bi pomenjalo odstraniti politične stranke. Le naiven in solzavi slogaš, »nadstrankar«, »neodvisen« ali pa »vsenaroden« psevdopolitik pride lahko vsled neumevanja politike s takimi nazori na dan. Kadar bodo imeli vsi ljudje ene skupine (naroda, države) enake interese, nazore in ideje in kadar se ne bodo javile več diference glede javnih zadev, takrat se bodo nehale stranke. Ker pa ni prav nič upanja, da se to v doglednem času zgodi, bo treba pač računati s političnimi strankami in s političnim bojem.

Nazori in interesi nastopajo pri strankah v različnem medsebojnem razmerju. Pri eni prevladuje idejna pri drugi zopet interesna stran. Ker so družabne razmere, potrebe in interesi v tesni zvezi z idejami in nazori, je umljivo, da se opirajo vse stranke bolj ali manj na interese kaknega gospodarskega razreda. Družabne razmere vplivajo s svojimi nedostaki in krivicami na ljudi, ki streme po boljših razmerah in večji pravici; to vzbudi v glavah posameznikov nove ideje in nazore, po katerih si rišejo načrte za izboljšanje razmer in odpravo krivic. Na podlagi teh načrtov se grade nove razmere in tako se začenja ves proces zopet od začetka.

Vse stranke trdijo, da delujejo za občni blagor družabne skupine. Ker pa trdijo to vse stranke in ker od dveh nasprotnih političnih zahtev ne moreti obe prispevati k občnemu blagru, temveč le ena, je umljivo, da odrekajo stranke druga drugo delovanje za občni blagor. Vsaka stranka stoji na stališču, da bo za človeško družbo najboljše preskrbljeno, ako se uresničijo njeni ideali, oziroma, ako ostane vse pri starem; zato je nujno da dela vsaka stranka v prvi vrsti za se in še le v drugi vrsti za celokupnost.

V demokratično urejeni državi ima vsak občan možnost in pravico izražati svoje mnenje, svojo voljo in svoje zahteve v javnih zadevah. Storiti pa sam ne more ničesar. Poiskati si mora somišljenike, stranko ali pa pridobiti si pristašev in ustanoviti novo politično stranko, ako hoče uveljaviti svoje ideale in načrte.

Vsaka stranka ima bolj ali manj jasno teorijo družabnega življenja in družabnega reda in bolj ali manj jasno načrtano pot do svojih idealov. Vse to opirajo stranke na dogme, avtoriteto, na fraze, ideologije ali pa na znanstvene teorije in hipoteze. Svoje nazore, ideje in zahteve utemeljujejo stranke v svojih programih, katere predlagajo pristašem in politično neodločnemu ljudstvu.

V luči svojih temeljnih načel pretresa stranka javna vprašanja, verske, narodne, gospodarske in druge zadeve. Ako je program nejasen, neodločen in preveč širok ali pa ako enotni program sploh ne eksistira, so odprta vrata na stežaj avtoritativnosti voditeljev, neenotnosti nazorov in zahtev, slepomišenju, demagogiji in slepemu navduševanju.

Z informiranjem neodločnega občinstva, s propagiranjem svojih idej v govoru in tisku, z diskusijami in polemikami in z znanstvenim utemeljevanjem svojih nazorov in zahtev vrše moderne politične stranke veliko prosvetno delo in lahko se trdi, da store za izobrazbo mas največ. Vsled tega prevečajo politične stranke vso moderno družabno življenje. Brez njih je demokratična država nemogoča. Kdor pretaka solze in goji kilova čuvstva pri pogledu na politično razkrojenost naroda, se izraža zaničljivo o strankah in zabavlja čez strankarstvo, pokaže le, da se s sociologijo ni mnogo pečal in da ne pojmi bistva in namena politike.

Vsak občan, kateremu javne zadeve miso deveta briga, se udeležuje v moderni državi pasivno ali aktivno političnega življenja v okvirju politične stranke in na podlagi strankinega programa. Pasivno se peča s politiko, ako skuša na podlagi gotovih dogem, predsodkov, ideologij ali pa na podlagi znanstvenih teorij in hipotez zavzeti glede kakega javnega vprašanja svoje stališče oziroma stališče gotove stranke. Aktivno pa se udeležuje političnega življenja, ako ta stališča razširja, propagira, kandidira na programu dotične stranke in deluje kot izvoljeni zastopnik v smeri strankinega programa za uresničenje strankinih zahtev.

Reforme družabnih institucij, zboljšanje družabnih razmer, odstranitev neracionalnih uredb, nadomestitev z novimi, preustroj družabnega reda itd., vse to je mogoče, ozi-

roma bo mogoče v demokratični državi le potom političnih strank. Stranke se uveljavljajo z udeleževanjem pri zakonodaji in z nadzorovanjem izvrševalne moči države.

Moč stranke je odvisna v demokratični državi, kjer imajo vse stranke v vseh važnejših institucijah proporcionalno zastopništvo, od števila pristašev in somišljenikov. Moderne stranke imajo svoje pristaše organizirane in v stalni evidenci. Ni pa nujno potrebno, da bi moral biti vsakdo organiziran. Praksa kaže, da je v časih neorganiziran človek boljši pristaš stranke kot pa marsikateri izmed organiziranih. Stranka, ki ima največ pristašev zavlada v državi. V nedemokratični državi vlada lahko tudi stranka, ki je v manjšini, ampak le s pomočjo kanonov in bajonet ali pa vsled nezavednosti mase. Stranke, ki so v manjšini, se smejujejo navadno le na svojo obrambo, razširjenje, na kritiko in kontrolo vladajoče stranke, ako jim vladajoča stranka to sploh dovoljuje. Nedemokratična stranka je vedno intolerantna in tega ne pripušča nikdar v popolni meri, temveč skuša zatirati z različnimi neetičnimi sredstvi vse njej nasprotnne ideje in preganja ali pa zapostavlja pristaše nasprotnih strank.

V strogo demokratični državi, kjer morajo biti vse večje politične stranke v vladi proporcionalno zastopane, kjer ima vsaka stranka neomejeno prostost širiti in propagirati svoje nazore, kjer vlada popolna svoboda tiska in govora, kjer je treba občanom le hoteti in zahtevati, tam je revolucija izključena. Revolucije nastanejo le tedaj, ako vlada manjšina nad večino s pomočjo nasilja ali pa netolerantna večina nad močnimi manjšinami, kjer vlada en narod nad drugimi in kjer vlada maloštevilen pa gospodarsko privilegiran razred nad brezpravno maso, katera izkorišča in pušča v suženstvu. V vseh teh in podobnih slučajih revolucija ni izključena.

Ker stranka sama ne more nastopati, zato se je uveljavil princip delegacije, brez katerega je demokracija neizvedljiva. Pri organiziranih strankah stoje na čelu izvoljeni odlični člani stranke, kateri imajo pravico in dolžnost delovati in nastopati v imenu stranke in v smislu strankinega programa. Njih individualne sile se uveljavljajo v stranki in v političnem boju. Te stranke so razdeljene navadno na celo vrsto manjših krajevnih organizacij z lastnimi odbori, voditelji in izvrševalnimi organi, katere se združujejo v federacije ali pa okrajne organizacije in te tvorijo skupaj celotno stranko.

Pri neorganiziranih ali pa netrdno organiziranih strankah stoje na čelu navadno voditelji, ki so prišli po raznih okoliščinah nepoklicani do vpliva in se jih smatra potem vsled posebnih voditeljskih lastnosti molče kot take. To je zapaziti posebno pri onih strankah, ki nastanejo po hipnem razpoloženju ob važnem dogodku, ako se zbere mnogo ljudi okoli kake ideje, ki je zmožna zbuditi fanatično navdušenje ali pa okoli kake silne individualnosti, ki potegne z očarujočim nastopom ljudstvo za seboj. Isto velja večinoma tudi za stranke, katerih delovanje se razteza pretežno na ohranitev obstoječih razmer, institucij in družabnega reda sploh in na boj proti reformatorskim in revolucijskim strankam.

Politične stranke, predstaviteljice kolektivne volje posameznih interesnih skupin, so torej v tesni zvezi z moderno državo in z vsem javnim življenjem. Njih delovanje, njih vpliv in njih boj prodira do najglobokejših globočin družabnega življenja. Z rastočim zanimanjem širših mas za javne zadeve raste smisel za politiko, z izobrazbo mas, katero vrše politične stranke, se dviga intelektualna višina ljudstva, vzgaja se za demokracijo; prvotno egoistično naziranje sveta se umika socialnemu čutu in na mesto fanatizma stopa politična strpnost. Politične stranke so organizatorke političnega in sploh kulturnega življenja.

Drugači pa je bilo v dobah absolutizma. Takrat je bila vsa moč v rokah vladarja in njegovih pomočnikov. Njegova volja je bila zakon, njegovi uradniki so skrbeli le za izvrševanje njegovih ukazov. Vladarjev interes je bil interes države. Politika je bila omejena samo na vladajoče, katere je ločil globok prepad od podložnikov. Ker niso imeli podložniki nikalkih pravic, zato tudi niso mogli imeti političnih interesov, političnega znanja in zmožnosti. Živeli so v pasji vdanosti in v topi ponižnosti. Ampak tekom časa se je mnogo spremenilo. Razvoj ni ostal pri absolutizmu. Razvoj je šel preko njega in koraka še vedno dalje v smeri demokratizma. Konstitucija, parlamentarizem, enaka volilna pravica, proporcionalno zastopstvo, volitve državnih činiteljev, ljudsko sodelovanje pri zakonodaji, kontrola volivcev nad vlado, referendum, iniciativa itd., to so posamezne pridobitve zmagujoče demokratične ideje. Kolikor bolj pa se širijo in večajo pravice občanov, tem v večji meri posega moderna država v zadeve posameznikov. Prehod iz agrarne države k industrialni, nastop strojne veleprodukcije, koncentriranje kapitala v rokah posameznikov, potreba velikih prometnih cest in sredstev itd., vse to je vstvarilo

nebroj interesov in javnih vprašanj, katerih prej ni bilo. Propadanje liberalizma, ki vodi k anarhiji, ako se ga konsekventno izvaja in nastop organiziranega delavskega razreda, je povzročilo dosedaj neznane politične zahteve. V ospredje začenja stopati socialistična smer, ki kliče po kolektivizmu in solidarnosti vseh narodov. To smer je čutiti zelo dobro v dejstvu, da prihaja vedno več in več zasebnih interesov v narodne, državne, deželne in komunalne roke. Javno pravo razširja svoje meje čez življenske zadeve, ki so pripadale prej zasebnemu pravu. Medsebojno razmerje med državo in državljani postaja vedno intenzivnejše, dokler ne padeta končno v dosledni demokraciji oba pojma skupaj.

II.

Danes ko igra politika v javnem življenju eno izmed najvažnejših nalog, je primoran skoraj vsak človek zavzeti v važnih zadevah eno izmed nasprotujočih si političnih stališč in se odločiti za to ali ono politično smer. Odločiti se mora ali za klerikalizem, ali liberalizem ali socializem itd. Le popolnoma neveden človek, ki se nahaja na nizki intelektualni stopnji ali pa antisocialni individualist je lahko brezbrizen napram javnim zadevam, vprašanjem t. j. napram politiki. Pristaši individualističnega življenskega nazora, v katerem je posameznik vse, se ne morejo ogrevati za demokracizem, parlamentarizem, kolektivizem itd. Taki družabni egoisti, ki se drže morale tigra, ki niso dovzetni za etične principe in zagovarjajo egoistični utilitarizem sodijo navadno vso okolico po sebi. Zato je psihološko povsem umljivo, da mečejo taki naduti in nadstrankarski elementi vse politične stranke v en koš in smatrajo politiko za najsuhoparnejši »do ut des« in navaden »business«. Ker jih pa življenje vendar večkrat prisili, pobrigati se za politiko, zato je zapaziti, da čutijo zelo malo navdušenja za etično politiko. Smisel za celoto, nazor, da je celota več kot posameznik in da je posameznik odvisen od celote ter socialni altruizem, to so elementarni predpogoji vsake etične politike.

V državah, kjer je demokratična ideja še le pri prvih korakih, se politična brezbarvnost in indiferentnost celo podpira in sankcionira in sicer s tem, da branijo vladajoči krogi, ki se bojé pred reformatorskimi in revolucionarnimi političnimi strankami, gotovim stanovom kakor so na pr. državni uradniki se udeleževati političnega življenja in priznavati kako drugo politično barvo kot je vladajoča. Vsa sankcionirana politična toleranca pa ima za na-

sledek ono lastnost, ki se označuje v nemščini za »Gesinnungslumperei« in ono posebnost, ki slovi pri nas pod besedo »koritar«. Egoist, etično manj vreden individuum, kateremu je osebna korist čez vse, ki nima nikakega smisla za skupnost stopi v politično stranko navadno le iz osebnih koristi ali pa ostane ravno iz osebnih, koristolovskih ugledov politično brezbarven, ker se neče nikomur zameriti. Tak človek se da tudi kupiti in prodati, kar igra posebno pri volitvah veliko, pa žalostno vlogo. Da je največ »koritarjev« in »kupljenih duš« ravno pri vladajočih strankah in razredih, sledi iz dejstva, da imajo ravno ti krogi največ gmotnih sredstev na razpolago. Neposredni vzrok vsem tem pojavom pa je nezavednost in politični indiferentizem, ki se mora smatrati za največje zlo v političnem življenju.

Človek, ki ima dobro razvit socialni čut, pojmi bistvo in namen politike, kateremu ni vseeno monarhija ali republika, liberalizem ali socializem, dogme ali znanost, anarhija ali kolektivizem, nacionalizem (= narodni egoizem) ali internacionalizem (= narodni altruizem) itd., bo skušal zavzeti v vseh podobnih vprašanjih odločna stališča; iz teh bo izvajal konsekvence za svoje življenje in bo čutil mogoče tudi potrebo in dolžnost, da deluje k uresničenju idealov, ki sledo iz onih stališč. Že pred več kot 50. leti je napisal Havliček, češki prvobornik demokratične ideje, sledeče besede: »V pravi konstitucionalni državi mora spadati vsak občan h kakoli stranki in kdor pravi, da je nestrankarski (t. j. da ne drži z nobeno stranko), je, ali brezbrizen človek, ki se za nič ne briga, ki prenaša potrpežljivo kakor ovca vse, kar mu dodeli osoda ne da bi premišljal, kako bi si sam pomagal, ali pa je zvita lisica, ki čaka pri boju stranke, kam potegne veter, da se poda k oni stranki, ki dobi zmago.«

Ako se izogiba neizobražen človek politike, ako kaže neumevanje in napačno pojmovanje politike in se da kupiti in prodati, je to čisto umljivo. Žalostno pa je, da se to pojavlja tudi pri takozv. inteligenci, ki je absolvirala srednjo šolo in katero je treba razločevati, kakor uči skušnja od resnične inteligence, ki je neodvisna od oficijelne izobrazbe. Med diplomirano inteligenco je mnogo ljudi, ki ne kažejo nikakega razumevanja politike. Zabavljajo navadno čez vse mogoče javne zadeve in vprašanja; zabavljajo čez stranke, čez vlade, čez posamezne osebe, volitve, čez draginjo, čez stavke, krivične družabne razmere itd. Da bi nekoliko premišljevali, kje tiči vzrok onih pojavov, ki vzbujajo nezadovoljstvo, kako bi se odstranilo te pojave in da bi delovali v

okvirju kake politične stranke za zboljšanje razmer itd., to takim ljudem ne pride na um. Ogrevajo se navadno za »nadstrankarstvo«, skrivajo se za »neodvisne« liste in govore zaničljivo o strankarstvu. To so navadno večni malkontenti, politični analfabeti z omejeno politično izobrazbo, brez umevanja političnega življenja in vzročne zveze družabnih pojavov, in zato tudi ne morejo priti do nikakih jasnih političnih stališč, nazorov in idej.

Ko je stopil znani prof. Liszt dan po svoji izvolitvi za poslanca nemške napredne ljudske stranke (pri zadnjih državno-zborskih volitvah) zopet v predavateljsko dvorano na berlinski univerzi in ko so mu priredili njegovi slušatelji ovacije je odgovoril: »Zahvaljujem se vam, gospodje, najpristrčnejše za vaš prijazni pozdrav. Dovolite, da spregovorim ob enem nekoliko besed o političnem življenju. Že od davna sem prepričan, posebno pa od dobe, odkar delujem kot učitelj na berlinski univerzi, da je velika napaka v političnem življenju vsakega naroda, ako se močje, ki se tako radi nazivajo intelektualne, oddaljujejo političnemu življenju. Politično delo v stranki ne vpliva vedno s čisto radostjo, to vse vsak, ki se je udeleževal političnega življenja. Ampak izobražen človek se vendar ne sme odtegovati temu delovanju, ako hoče popolnoma in verno spolnjevati dolžnosti, katere ima kot državljani. Za me je bila vedno merodajna misel, da morajo starejši pred mladino z dobrim vzgledom naprej, da ne bi se naučili akademiki samo govoriti, temveč tudi delovati kot delavni sodelavci. Le navidezno gre tu za delovanje za gotovo politično stranko. V resnici je to delovanje za domovino.«

Da večina še vedno nima pravega smisla za politično življenje, je krivo v prvi vrsti pomanjkanje politične izobrazbe. Ker pa se od povprečnega državljana ne more zahtevati, da bi se sam politično izobrazil, pade krivda v drugi vrsti na naše šolstvo, ki čisto nič ne skrbi za politično izobrazbo svojih učencev.

Enaka volilna pravica, samouprava in druge demokratične uredbe ne fungirajo dobro, ako se državljani o teh stvareh že v šoli ne informirajo. Večjim pravicam odgovarjajo večje dolžnosti napram celoti (narodu, državi) in nobena sila nima toliko zmožnosti, napeljevati državljane k spolnjevanju državljanskih dolžnosti, kakor je ravno jasno razumevanje bivstva in namena politike. »Politična izobrazba je takorekoč duševni most od državljana do države«. (Dr. H. Rauchberg.) (Konec prih.)

Delavski problemi in organizacije.

Akoravno sem že prej omenil, da mi je naravnost neukusno, še danes zagovarjati gospodarski pomen strojnega dela, vendar sem prepričan, da je potrebno tako našemu delavstvu, kakor tudi našim strokovnim organizacijam.

Pri presoji ročnega dela smo našli dve nasprotni značilnosti, ki so najvažnejšega pomena tako za narodno gospodarski razvitek, kakor za delavske stanovske organizacije. Jasno se izlušči iz ocenjevanja ročnega dela naravni zaključek, da stvarni interesi narodnega gospodarstva nasprotujejo osebnim interesom delavstva.

Pri ocenjevanju strojnega dela pride površni in nepoglobljeni razum do istega zaključka in sicer, da strojno delo le dviga proizvodnjo blaga kvalitativno in kvantitativno v korist kapitalizmu, a nasprotno, da uničuje delavske eksistence. To je pa le navidezno, popolnoma krivičen in napačen zaključek.

V resnici strojno delo zastopa splošno narodnogospodarske kakor tudi specijelno delavčeve koristi. Strojno delo:

1. spolnjuje delavne proizvode,
2. znižuje delavni človeški napor in olajšuje existenčni boj delavstva.

Ta zaključek je naravnost nasproten onemu, katerega smo našli pri ocenjevanju ročnega dela. V tem slučaju namreč stvarna korist splošnega narodnega gospodarstva podpira osebne interese delavstva.

Za prvo trditev, da strojno delo izpopolnjuje delavne proizvode, pač lahko pričakujem tudi od najbolj nevednega delavstva priznanja in to radi tega, ker si ono domišljuje, da nima za to okolnost nobenega interesa, da je njemu vseeno, kaki so proizvodi, samo da to izpopolnjenje delavnih proizvodov ne kolidira delavskega mezdnege vprašanja. Akoravno je večina našega delavstva v dnu svoje duše še reakcionarno prepričano, da nadkriljuje finost ročnega dela bodisi katerekoli stroke na daleč strojno delo, vendar je toliko kompromisno, da formalno priznava to njemu nerazumljivo nadkrilje. Pravi: dobro, je boljše — magari, da dosežeš s strojnim delom take finosti, katere neobraženo oko niti opaziti ne more, zadovoljen sem tudi s to resnico, samo in sedaj pride konjsko kopito, kvariš s strojnim delom mojim materijelnim življenjskim interesom.

In to je ravno največja napaka nerazsodnega razumevanja strojnega dela pri našem delavstvu. Ono ne spregleda v vsej jasnosti, kako velikega pomena je tudi za njegovo eksistenčno vprašanje kvaliteta izvršenega dela. Delavstvo mora imeti vedno pred očmi, da je tudi v njegovem najglobokejšem interesu, da proizvaja izdelke vedno boljše, vedno popolnejše.

Delavca ne sme motiti okolnost, da prihaja ta zahteva vedno le od delodajalca. Napredno delavstvo naj stremi samo k temu cilju in na ta način lahko izklopi delodajalčevo pritiskanje. V tem slučaju so interesi delavstva sorodni interesom delodajalca.

Daleč smo še od onega cilja, ko faktično preneha vsa konkurenca, temelječa na proizvodjalni prednosti različnih blagovnih vrednosti. To nesoglasje v temeljnem ocenjevanju blagovne vrednosti leži le v neenakosti razvitka delavnega problema različnih proizvodjalnih podjetij. Vsak delavec si naj stavi le sledeče vprašanje: kako je mogoče, da poleg vseh varstvenih colnin (Schutzzölle) prihajajo v naše kraje stroji iz Nemčije, Francije, Anglije ceneje kakor iz naših najbližnjih krajev? Kako je mogoče, da prevzame tuje delavstvo čisto enostavno delo, recimo zgradbo stavbe, zgradbo obširne kanalizacije pod dosti cenejšimi pogoji kakor zamore to delavstvo domačega kraja? In vendar je to tuje delavstvo boljše plačano in ima velike prevozne stroške delavskega in strojnega materiala.

Kdor se uglobi v to nesoglasje, mora priti do pravega zaključka, da uporabljata ta konkurenca v dosti večji meri strojno moč, da premišljeno razpredeli vse delo v njegove najenostavnejše temeljne razrede in na ta način sistematično vse ovire dosti lažje premaga kot naša domača podjetja.

Vsakdo je že imel priliko opazovati, da večja podjetja, katera imajo svoj notranji sestav na moderni podlagi, delajo z veliko večjim pazniškim, kontrolnim in pismenim materialom. To je umevno. Kajti, ako hoče to podjetje gotovo delo za (absolutno) cenejšo svoto prevzeti in pri tem (relativno) več zaslužiti oziroma profitirati kot konkurenčno podjetje, mora vse delo v svojih najmanjših detajlih natančno presoditi in za vsako poedino delo upotrebiti le najboljše in najprikladnejše delavne moči. Na ta način doseže, da

1. hrani na človeškem delavnem materialu; ne absolutno, ampak v primeri z obsegom izvršenega dela;

2. hrani na pokvari surovin in ekonomično izrablja gradbeni material in

3. hrani na delavnem času.

Najvišjo prosperiteto doseže toraj narodno gospodarstvo tedaj, ako najbolj ekonomično izrabi delavni material, to je, ako z najvišjim učinskim faktorjem izrablja zaposleno delavstvo. In to je mogoče le z najobširnejšo porabo strojne sile.

Ravno z ozirom na vedno silnejšo konkurenco je industrija kakor tudi splošno podjetništvo primorano nuditi vedno višje kvalificirane izdelke, vedno boljše delo.

Interesi delavstva pa so kar najožje sklenjeni z ugodnim razvitkom domače industrije in domačega podjetništva. Iz tega sledi, da je tudi v interesu delavstva samega, da vedno bolj izpolnjuje delavne proizvode, da dviga učinski faktor svojega dela.

Nerazumljivejše je navadnemu delavcu druga ugodna stran strojnega dela, ki kakor sem omenil, znižuje človeški delavni napor in olajšuje eksistenčni boj delavstva. A tudi to je takoj razumljivo, ako se postavi vprašanje na širšo podlago medsebojnega upliva telesnega napora in eksistenčnega boja delavca.

Vsak človek ima vendar v sebi gotovo množino energetične sile, katero lahko izrablja na ta ali oni način. Izraba te sile je tem večja, čim dlje je v gotovo delo vprežena. Toraj je izmučenost delavca direktno funkcija delavnega časa.

Znano je pa, da se ravno z uvedanjem strojnega dela vedno bolj krajša delavni čas. Za našo presojo je pač vseeno, ako to skrajšanje delavnega časa delavstvo samo izsili od podjetnika ali ako podjetnik skrajša delavni čas z ozirom na delavni proces. Merodajno je le dejstvo, katero je neovrgljivo, da se delavni dan z razširjenjem strojnega obrata vedno bolj krči in da se prosti čas delavca stalno, ako tudi počasi, razširja.

Ako toraj zahteva danes delavni dan od delavca manjšo izrabo njegove energetične sile kakor včeraj, je jasno, da ostane temu delavcu nekaj energetične sile proste, katero lahko izrabi po svoji volji. In gotovo bode to storil na katerikoli način, ako seveda mi tako nedelaven, da bi mislil v prostem času edino na jesti in spati. Skušal si bode pridobiti v tem protem času ojačenja svojih duševnih zmožnosti in novih strokovnih izkušenj.

To je gotovo njegov osebni dobiček, kateri mu pomaga izboljšati njegov materijelni položaj. S tem utrjuje svojo pozicijo v

podjetju, s tem izboljšuje svojo odporno silo in ojači na njega odpadajoči del bojne sposobnosti organiziranega delavstva proti izrabljanju kapitalizma.

Tako toraj v splošnem strojno delo ne nasprotuje interesom delavstva, ampak nasprotno. Strojno delo dviga delavstvo duševno in telesno.

Vvedenje strojnega obrata v gotovem podjetju pa še ne zado-
stuje današnjim potrebam hitro se razvijajočega narodnega gospodarstva in s tem vedno se spreminjajočega in izboljšujočega se delavnega procesa.

Kakor je čas pri proizvodnji blaga in s tem pri ocenitvi dela samega nekompromisna funkcija delavnega procesa, tako je z vsakim nadaljnim korakom v razvitku narodno gospodarskega dela potrebna strogega izbora prave delavne sposobnosti za gotovi delavni proces najvažnejši faktor vsakega modernega gospodarskega obrata. Univerzalnost delavčeve sposobnosti je vedno bolj nepotrebna stvar in naravni razvojni proces tehnike to univerzalnost s vsakim dnevom bolj izkloplja iz vsakdanjega življenja.

Res je, da se je ta potreba rodila iz naročja kapitalizma in da služi v prvi vrsti ravno kapitalizmu za povzdigo njegove profitne rate. A vendar je to tudi v interesu delavstva. V trenutku, ko svetovnemu gospodarstvu ni zadostovalo več ročno delo in je tehnika postavila prve stroje, pričel se je že proces specializiranja delavnega problema naravnim putem razvijati.

Kaj zahtevamo od stroja? V prvi vrsti da odgovarja svojemu namenu z najmanjšo izgubo efekta in da je izrabna doba delavne sposobnosti tega stroja kolikor mogoče velika. To je doseči le tedaj, ako ima stroj natančno zaokrožen delokrog.

Še pred desetimi leti se je na pr. na eni in isti stružnici (Drehbank) obdelovalo najrazličnejše predmete. Sedaj je delavec vklcnil v stružnico osovino in jo stružil na različne forme in premere. Ako je bil s tem delom gotov, vzel je drugo stvar v delo, popolnoma druge naravi kot prvo delo, na pr. jermenico, katera je bila namenjena za ono prej omenjeno osovino. Je li zopet s tem delom gotov, prišla je tretja, prvim dvem predmetom povsem drugačna stvar na vrsto, recimo sklop (Kupplung), kateri je vezal eno osovino z drugo. In tako se je vrstilo eno delo za drugim, eno bolj različno od drugega. Pri tem se je izgubljalo seveda največ časa s tem, da se je moralo poiskati za vsak predmet novih orodij, novih nožev, vsak predmet je bilo na drugi način vklcniti v stroj in dela-

vec je vedno izgubil dosti časa na tem, da je moral pri vsakem predmetu dolgo razmišljati, kako najugodnejše opravi novo delo.

Delavec je seveda imel pri tem polno posla. A drugače je bilo s strojem. V odmerjenih osmih urah delavnega dneva je bil stroj faktično mogoče le pet ur v porabi. Ostale tri ure so se izgubile radi pripravljanja k novemu delu, za vklenitev predmeta v stroj, za preureditev zobnih predložb v svrhu druge delavne brzine itd. Delodajalec je pa seveda od stroja ravno tako zahteval vseh osem ur delavne izrabe, kot od delavca in naravno je, da je s časom razdelil delo tako, da je en stroj obdeloval le en in isti predmet.

Delavec na ta način ni nič izgubil. Nasprotno! On je pridobil, ker mu ni bilo potrebno več toliko razmišljati kot preje, ko je vsako uro imel kaj družega obdelovati, pridobil mu je tudi materijelno, ker je preje dosti pokvaril, kar mu je delodajalec od zaslužka odtegnil. Njegovo novo specializirano delo se je tudiboljšalo, ker se je lahko z intenzivnejšim interesom posvetil specializiranemu obdelovanju.

Ako snujemo kako novo podjetje ali prevdarimo kako novo delo, in naj bo to tudi v najmanjšem rodbinskem krogu, vedno pazimo na to, da napravimo to z najmanjšimi investicijskimi stroški in da kolikor mogoče izrabimo stroj ali orodje, katero uporabljamo. Mi skušamo toraj z vso silo dvigniti učinski faktor stroja ali izrabo gotove materije magari za desetinke procentov, le da izrabimo to pomočno silo kolikor mogoče ekonomično.

A pri ocenjevanju lastne, človeške energetske sile smo grozovito konservativni, akoravno je baš ta delavna energija dragocenejša in občutljivejša, ko vsaka druga, kot vsak stroj. Človeško fizično ali duševno delavno sposobnost se smatra kot nekaj, kar je vsem razmeram prikladno, vsakemu položaju odgovarjajoče. A vendar tudi ta delavna energija ni nič družega, **kot delavni vir, delavni stroj, kateremu je od narave delokrog zelo zaokrožen.**

Človeška delavna sposobnost ni univerzalna; ona mora ravno tako stopati po popolnoma predpisanih naravnih zakonih, ako se pričakuje od nje najugodnejši učinski faktor, kakor je to potreba mehničnega stroja. Ta najugodnejši učinski faktor je le doseči, ako je gotovi delavni sposobnosti odmerjeno popolnoma gotovo delo, za katero je baš ta narav ustvarjena oziroma vzgojena.

In to je doseči le potom najvestnejšega in najfinejšega specializiranja razdelitve dela.

Oni prej omenjeni jurist bi mogoče izborno zadoščal nagolam in duhu tržnega pregledovalca, ali natakak št. 2 brzojavnemu raznašalcu — a pri njihovem današnjem, prisiljenem poklicu ne zadoščata ni sebi ni delodajalcu v korist: Da bi bila to mehanična stroja, bi jih že davno prestavili na pravo mesto.

Čudno je to! Mi ljudje moremo vse pomočke znanosti izkoristiti, da učinski faktor stroja kolikor mogoče dvignemo, a pri presoji najdragocenejše delavne energije, pri presoji človeške lastne delavne kvalitete mižimo in zatiskamo ušesa.

Tu je treba napraviti red v lastni hiši! V lastno korist! Kajti ravno v tej pravični in pravilni razdelitvi delavne energije posameznega leži najgloblji interes delavstva, leži vir pravičnega delavnega problema.

FRAN SKOBL Trst:

Iz zgodovine železničarske organizacije v Avstriji.

»Socialno vprašanje neha pri Podmoklih.....« je l. 1868. samozavestno dejal Giskra, notranji minister. Mož bi bil manj samozavesten, če bi bil takrat slutil, da se socialno vprašanje ne ustavi pri Podmoklih, temveč, da prekorači mejo in tudi v Avstriji postane mogoče in odločujoč činitelj. Storilo se je vse, da se uduši mlado in čilo gibanje. Ali socialni razvoj je pač že tak, da se ne ustavi na povelje neznatne ekselence. Vkljub šikanam in programom je iskra razredne zavednosti, enkrat zapaljena, tlela vedno dalje, dokler se ni razvila v mogočen plamen. Ko je po marčnih dneh leta 1848. zopet zavladata reakcija, je bilo treba ljute borbe, predno se je doseglo vsaj nekoliko združevalnega prava. Delavsko gibanje pa se je tudi potem razvijalo po večini v okvirju izobraževalnega dela. Trajalo je dolgo, predno je delavsko gibanje prebolelo mladostne bolezni, in se pričelo krepko razvijati. Šele pred dobrimi 20. leti so se pričele ustanavljati strokovne organizacije v sedanji obliki. Prej razkosane lokalne organizacije so se pričele družiti v močne centralne zveze. Ali tudi te so morale mnogo pretrpeti, predno so se razvile in do dobrega utrdile. Skoraj večina naših strokovnih organizacij je lansko leto praznovala dvajsetletnico svojega obstanka; med njimi tudi železničarska organizacija.

Leta 1892. se je ustanovilo društvo prometnih uslužbencev. V njega delokrog so spadali tudi uslužbenci cestnih železnic. S tem društvom je bil položen temelj železničarski organizaciji v Avstriji. Začetek je bil skromen. Pri vsakem koraku naprej se je moralo premagati velike zapreke. Agitacija za organizacijo je bila zelo težavna. Treba je bilo že izrednega poguma za očitno priznavanje pripadnosti k organizaciji. Odpust iz službe, ali vsaj zatiranje, je bilo gotovo tistemu, ki je očitno priznaval, da je član organizacije.

Komaj leto dni po ustanovitvi prve železničarske organizacije je že obstajalo pet strokovnih društev in sicer: za železničarske uslužbence in delavce državnih železnic, državno-železniške družbe (St. E. G.), južne železnice, severo-zapadne železnice in severne železnice. Centrale vseh teh društev so bile na Dunaju; njih delokrog je obsegal vso Avstrijo. Ustanovitev posebnih organizacij, ločenih po železnicah, je izhajalo iz tega, ker so bile razmere pri državnih, kakor pri zasebnih železnicah, povsem različne. Vsaka centrala je torej zase vodila agitacijsko delo na železnici, ki je spadala v njeno področje.

Šele leta 1894. je bilo teh pet organizacij in pa društvo prometnih uslužbencev združenih v zvezo, ki je pa bila še precej rahla. Nje naloga je bila v prvi vrsti posvetovanje in sklepanje o skupnih zadevah, kakor na pr. zavarovanje proti neugodam, uprava in urejanje strokovnega glasila »Der Eisenbahner«, akcije splošnega značaja, agitacija itd. Urednik »Eisenbahnerja« pa je imel še celo vrsto drugih nalog: moral je voditi zvezne zadeve, in večinoma še poročati na agitacijskih shodih po deželi.

Mejnik v razvoju železničarskega gibanja pa je tvoril prvi avstrijski železničarski kongres, ki ga je sklicala zveza železničarskih organizacij leta 1896. na Dunaj. Na tem kongresu se je razpravljalo o skrajno slabih razmerah železniškega osebja v Avstriji. Uprave so takrat slikale položaj železničarjev javnosti v najlepših barvah, da bi človek mislil: ni delavske kategorije v Avstriji, ki bi se ji boljše godilo kot železničarjem. Železniške uprave so označevale stremljenje železničarskih, strokovnih organizacij po izboljšanju položaja uslužbencev kot delo hujskačev in rovarjev. Da se razprši te bajke v nič, je torej osebje s tem kongresom pokazalo javnosti, kako jo varajo uprave. Delegatje na kongresu so bili sami aktivni železničarji. Vedeli so le predobro, da so odgovorni za to, kar so govorili na kongresu. S tem pa je bila ovržena trditev uprave, da je stremljenje železničarjev le delo rovarjev. Zasluga tega kongresa je bila, da je

razkril javnosti bedni položaj železniškega osebja in da je označil smer za nadaljno železničarsko gibanje.

Železniške uprave so skupno z vlado skušale onemogočiti kongres, ali pa ga vsaj otežkočiti s tem, da so zabranjevale dopust delegatom. Poslanec s. Pernerstorfer je vodil deputacijo k železniškemu ministru Guttenbergu in skušal doseči, da le-ta vpliva na ravnateljstva, da prekličejo zabranitev dopustov. Guttenberg pa je osorno izjavil, da na noben način noče v tej zadevi vplivati na ravnateljstva. Da se pa izbriše slab vtis, sta ministerski predsednik Badeni in železniški minister Guttenberg pooblastila poslanca Pernerstorferja, da izjavi, »da se od strani vlade ni izdalo nikakih navodil ravnateljstvom in da vlada ni v stanju zavzemati kongresu sovražnega stališča, ker še niso predloženi kongresovi sklepi«.

Kongres pa je izrecno poudarjal vzajemnost železničarjev z ostalim delavstvom. Sprejel je tudi resolucijo: da so interesi železničarjev proletarski interesi, ki so na eni stopnji z interesi proletarijata vsega sveta; uvaževaje, da se boj, ki ga vodi železničarstvo proti hlapčevstvu in izkoriščanju, more uspešno voditi do zmage le skupno z ostalimi izkoriščanimi in zatiranimi sloji, izjavlja kongres, da je dolžnost železniških uslužbencev, da skupno in solidarno praznujejo prvi majnik z mirovanjem dela, kjer službene razmere tega popolnoma ne omogočijo«.

V zvezi s kongresom se je vršil prvi zvezni zbor. Na tem se je sklenilo centralizirati pravovarstvo in agitacijo, ter ustanoviti zvezno tajništvo, ki ima nalogo skupno z uredništvom »Eisenbahnerja« nastopati za interese železničarjev, zlasti pa v pravovarstvenih zadevah.

V tisti dobi so bili sodniki v Avstriji po večini na stališču, da je besedilo predpisov — dasiravno že davno zastarelo — mero-dajno za ravnanje železničarjev. Le-ti so imeli vsled tega jako težko stališče, če so se morali pred sodiščem zagovarjati radi železniških mezd. Sodniki si še namreč niso bili na jasnem glede razlike med besedilom predpisov in dejanskim opravljanjem službe.

Takrat si je nadelo najbolje organizirano osebje južne železnice nalogo, da opozori javnost na predolgi službeni čas in na nemožnost opravljanja službe po predpisih. V dosego krajše službe in pa da se dokaže sodnijam kakor tudi javnosti protislovje predpisov z dejanskim opravljanjem službe, se je leta 1896. na južni železnici izvedlo prvi pasivni odpor in sicer uspešno.

Po zaslugi naše organizacije, ki je razvila obširno delovanje na pravovarstvenem polju in s tem tudi dala odvetnikom v provinciji priliko za pridobitev strokovnega znanja na tem polju, se je poučilo javnost o protislovju predpisov z dejansko službo.

To pa je bivšega železniškega ministra Witteka napotilo, da je odredil, naj se železniških uslužbencev brez zadostnih, jasnih dokazov ne izroča sodiščem, ker bi število oprostilnih rozsodb preveč naraslo in bi železniška uprava izgubila ugled v javnosti. To je bil prvi lep uspeh organizacije. Le-ta je dvignil samozavest organiziranih železničarjev, da so nadalje pogumno delovali za organizacijo, ki je odločno nastopala proti krutemu postopanju predpostavljencev.

Organizacija je štela leta 1894. v šestih društvih 64 krajevnih skupin s 15.000 člani, leta 1895. pa 104 krajevnih skupin z 20.000 člani. Naraščanje železničarske organizacije pa je bilo vladi skrajno neprijetno. Videla je v njej najnevarnejši izrastek delavskega gibanja in to iz političnih in podjetniških interesov. Skušala je železničarjem kratiiti po državnih temeljnih zakonih zajamčene državljanske pravice. Morda nobena delavska organizacija ni toliko trpela vsled oblastvenih šikan kot ravno železničarska.

Početkom leta 1897. je organizacija štela že 25.000 članov. Takrat pa je padel udarec vlade. Nazadnjaška Badeni-Guttenbergova vlada je 10. marca 1897. razpustila organizacijo (strokovna društva in zvezo), ker je bila državi nevarna. Za zaostalost takratnega ministerstva je značilno zagovarjanje razpusta v parlamentu povodom interpelacije socialdemokratskih poslancev. Glavni argument je bil, da je bila železničarska organizacija socialdemokratska, in da je stremela po združitvi z ostalim proletarijatom. Spomenik v teh vrsticah pa zasluži tudi klerikalni poslanec dr. Janez Ev. Krek, ki je z vso vnemo zagovarjal razpust železničarske organizacije in na vso moč branil vlado.

Ali tudi razpust strokovne organizacije ni mogel uničiti železničarskega gibanja. Ostalo je še 11.000 članov, ki so se zbrali okrog svojega strokovnega glasila »Der Eisenbahner«. Pričele so se priprave za ustanovitev nove organizacije, ki je leta 1898. nastopila pod imenom »Splošno pravovarstveno in strokovno društvo za Avstrijo«, ki še sedaj obstoji. Oblika nove organizacije je bila popolnoma centralistična. V naslednjih letih je članstvo naraščalo na sledeči način:

Prirastek članov:

Leta	nemških	čeških	poljskih	slovenskih	italianskih	skupaj	prirastek v %
1898.	11.714	1.758	260	—	—	13.732	—
1899.	12.802	3.062	386	106	25	16.381	19,3
1900.	13.941	4.229	701	494	49	19.414	18,05

Treba pa je bilo še mnogo dela, predno je organizacija zopet narasla na tisto število članov, ki ga je imela pred razpustom. Šele leta 1901. je dosegla 25.079 članov.

Takozvane »črne liste« podjetnikov se je posnemalo tudi v državnih podjetjih. Železniški minister Witt ek je skušal vohunstvo med železničarji spraviti v gotov sistem. Strokovno glasilo železničarjev je že aprila 1. 1900. poročalo o tajnih odlokih, izdanih od državno-železniških ravnateljstev službenim predstojnikom, v katerih se zahteva nadzorovanje delovanja železničarske organizacije. Vsak mesec pa naj bi se o tem poročalo višjim službenim mestom. Poročilo naj obsega zlasti sledeče točke:

1. Kdo je sklicatelj shoda? 2. Kdo se ga je udeležil. 3. V kakšno svrho je bil shod sklican. 4. Kateri železniški uslužbenci so nastopili kot govorniki. 5. Vsebina govorov. 6. Kakšni sklepi so bili storjeni. 7. Če so bili železničarji v uniformi na shodu in kateri. 8. Ali so se na shodu pojavili tuji vplivi.

Samoobsebi umevno je, da si morate te podatke zbrati po zaupanja vrednih osebah, ki se morajo udeležiti zborovanj, ali pa poizvedeti v pogovoru s c. kr. političnimi okrajnimi ali policijskimi uslužbenci. Strogo izvrševanje tega odloka se nalaga gospodom predstojnikom kot posebno dolžnost.«

V tej dobi ni manjkalo šikan. Premeščanje, globe in odpusti iz službe so bili na dnevnem redu. Ali vse to ni moglo uplašiti železničarjev v njih boju za svoje pravice.

Drugi avstrijski železničarski kongres se je vršil na Dunaju leta 1902. Na ta kongres je tudi vlada poslala svojega zastopnika iz delavsko-statističnega urada. Le-ta je ob enem zastopal tudi železniško ministerstvo. Kongres se je v glavnem pečal z vprašanjem: katera organizacijska oblika je za avstrijske železničarje najvažnejša in najprimernejša. Sklenil je, da ne more železni-

čarjem na noben način priporočati posebnih društev po kategorijah, temveč izključno le enotno centralistično organizacijo.

Druga zelo važna točka dnevnega reda tega kongresa je bilo posvetovanje o zakonskem načrtu za ureditev pogodbenega razmerja železničarjev z upravami. Načrt je takratni državnozborski poslanec dr. Verkauf že leta 1897. predložil zbornici. Ker pa je železniški minister Wittek trdil, da je treba 89 milijonov kron za izvedbo tega zakonskega načrta, je kongres imel nalogo, da dokaže možnost in potrebo izvedbe načrta.

S tem kongresom je pričelo novo agitačno delo. Klic po izboljšanju položaja se je med železničarji vedno glasneje pojavljal. Železniške uprave z vlado vred pa so se morale kmalu prepričati, da je organizacija, ki so jo že davno smatrali za uničeno, zelo močna postala. Končno so jo morale celo oficijelno priznati. To pa je bil največji uspeh organizacije.

Do l. 1905. je organizacija narasla na lepo število 32.721 članov. Teh je bilo 21.633 Nemcev, 8028 Čehov, 2238 Poljakov, 733 Slovencev in 69 Italianov. Tisto leto se je pojavilo živahno gibanje za volilno pravico, ki je vzdramilo mnogo indiferentnih. Železničarji pa so porabili priložnost in so ob enem zahtevali tudi izboljšanje svojega položaja. Izbruhnil je pasivni odpor. Prvič je vlada in gospodujoča oblast občutila silo železničarske organizacije. Vsled upešnega boja je število organiziranih poskočilo leta 1906. na 46.943.

Ko so dve leti pozneje uslužbenci velikih zasebnih železnic svojim upravam napovedali boj, ker jim le-te niso nudile kar državno-železniška uprava svojim uslužbencem že leta 1905., je narasla organizacija na 51.832 članov. Med temi je bilo 1717 Slovencev.

Vršili so se potem boji za neizvedene koncesije železniških uprav še leta 1908. in 1911.

Ogleda vredno pa je tudi, kar je organizacija iz lastne moči nudila članom od leta 1899. do 1911., torej tekom dvanajstih let:

za pravovarstvo	K 570.502'08
„ podpora v sili	„ 437.531'55
„ izobrazbo, predavanja, ishode, knjige, strokovne liste	„ 2,559.234'28

skupaj . . . . K 3,567.267'91

Omeniti nam je še pregled pretečenega poslovnega leta 1912. Organizacija je štela koncem leta 54.732 članov, med temi 2227 Slovencev. Izdatki so bili sledeči:

za podpore	K	60.455'65
„ pravovarstvo	„	58.030,35
„ strokovne liste	„	234.609'74
„ izobrazbo	„	48.438'06

skupaj . . . . K 401.533'80

V predstojećih vrsticah je bilo možno podati le pregled zgovovine železničarske organizacije v Avstriji. Mnogo važnih podatkov se je moralo opustiti. Toda tudi nam jasno kaže, da je organizacija živa sila, ki je ne more zatreti nobena moč gospodujoćih slojev. Kaže pa tudi, s kolikim trdom si je moralo delavstvo graditi svojo trdnjavo, ki ga brani sovražnih, odkritih in zahrbtnih napadov. In ta sila je zrasla iz delavstva samega!

ANTON KRISTAN, Ljubljana:

Organizacija kredita in delavsko gibanje.

Kriza v gospodarskem življenju naše monarhije je povzročila, da se je v delavskem časopisju jelo razmotrivati vprašanje organizacije kredita, ki ga rabi delavstvo in njegove gospodarske organizacije, in seve tudi vprašanje organizacije hranjenja denarja tako posameznih delavcev kakor tudi delavskih organizacij, naj si bodo to že strokovna in konsumna društva ali pa bolniške blagajne, nahajajoče se v upravi delavske stranke. Prešlo pa se je tudi k dejanju! Državni poslanec Rudolf Müller je v 9. št. revije »Der Kampf« (št. 421—425 l. 1913.) napisal živahno razpravo, v kateri se z vso zgovornostjo zavzema zato, »da se denarna sredstva delavskega človeka združijo in da služijo z vso svojo vrednostjo skupnemu interesu«. Pravi: pečemo kruh, izdelujemo čevlje, šivamo obleko in perilo, izdelujemo pohištvo, tiskamo časnike, prodajamo knjige, zidamo hiše in zavarujemo delavca za doživetje in za slućaje smrti! In ali naj bo organiziranemu delavstvu vseeno, če morejo naše zadrugе (Velenakupna družba, konsumna društva in druga podobna delavska podjetja) pri velebanki plaćevati za izposojene svote po 8—10%!? Ali ni z načinom, na kateri je sedaj naložen denar organizacij, precej prizadet tudi razredni boj? Ne sme in ne more nam biti vseeno, če imajo naše zadrugе drag ali cenen kredit v rokah! Ako imajo drag denar v rokah, so prisiljene, naravno, visoke obresti zvaliti na produkte, ki jih moramo konćno mi kot kupovalci plaćati. Poleg tega pa imajo vsled dragega kredita naše zadrugе težko stališće s konzumnimi podjetji, ki njihovo

vemu razvoju močno škoduje. Če priznavamo v principu zadružništvo kot koristno ustanovo za delavstvo, moramo zadrugam, kolikor le razmere dovoljujejo, naše rezerve posoditi. Priporoča veliko, moderno ljudsko banko, ki se naj ustanovi na temelju socialdemokratskih principov. — Državni poslanec dr. Karl Renner je na izvajanja R. Müllerja priobčil takoj v 10. št. iste revije (»Der Kampf« št. 467—471. l. 1913.) instruktiven članek »Der Kredit und die Arbeiterklasse«, v katerem razmotriva vzroke, ki silijo delavstvo, da prime z vso resnostjo v roke probleme kredita v celem obsegu. Delavec vsprejema kredit in vlaga svoje prihranke. Zavod, ki mu daje kredit, je zastavljalnica, kamor v časih nujne potrebe nosi svoje premoženje. Statistika v tem oziru kriči do neba! Na pr. l. 1909 je bilo v dunajskih c. kr. zastavljalnicah zastavljeno 863.000 vrednot in 766.900 navadnih efektov (perilo, obleka, pohištvo), v skupni vrednosti 29 milijonov kron. Od 863.000 vrednot jih je propadlo 38.000 v vrednosti K 800.000! Od efektov pa je propadlo 50.000 zastav v zastavni vrednosti po milijona kron; resnična njih vrednost je seve bila višja! Kako je tisti, ki mora v zastavljalnico hodit po kredit, izkoriščen, se lahko razume, če vemo, da se posodi le $\frac{2}{3}$ vrednosti, ki je pa dejansko komaj polovična, kajti ceni se po navadi zelo nizko. Zavodi, kamor vlaga svoje prihranke, so različni. Največ malih prihrankov bo pač v c. kr. poštni hranilnici. L. 1910. je bilo v nji 2.205.000 uložnikov s kapitalom $\frac{1}{4}$ milijona kron. — Kreditni problem delavcev je dvojen. Dati potrebnemu delavcu kredit, pa sprejemati od njega prihranke.

Sočasno je izšla v češki reviji »Akademie« (št. 9. in 10. l. 1913.) študija drž. posl. Frančiška Modračeka pod imenom »Lidove organizace penezni«. Modraček najpopreje razlaga pomen kredita, pojasnuje sistem Schulze-Delitscha in oni Rajfajzenov, riše ljudske banke italijanske in stavbene ljudske banke angleške. Nazadnje opisuje hranilne krožke, ki si jih je v praških predmestjih uredilo delavstvo samo. Polno materiala za razmišljanje in mnogo vspodbude k delu nudi Modračkova študija.

Na Dunaju se je medtem ustanovil tudi že početek. Kot zadruga z omenjeno zavezo se je ob sodelovanju nekaterih strokovnih organizacij, osrednje zveze avstrijskih konzumnih društev ter velenakupne družbe za avstr. konz. društva registriral kreditni zavod z imenom: Kreditverband oesterreichischer Arbeitervereinigungen.

V Pragi — kjer so se že pred leti resno pečali z mislijo: ustanoviti delavsko banko z 1 milijonom temeljnega kapitala — se je

pa uredila iz dveh manjših kreditnih zavodov (po imenu »Uspora« in »Smichovska dělnická založna«) »Vseobecná založna dělnická v Praze«.

Razume se, da je že popreje — več let popreje — vzrastle v tem ali onem nemškem ali češkem mestu večji ali manjši delavski kreditni zavod, na pr. v Gradcu »Alpenländische Volkskreditbank«, v Brnu češki hranilni zavod — ali, vse to je bilo le plod dela in teženj bodisi posameznih oseb bodisi posameznih organizacij; v celotnem gibanju delavskega razreda pa se nikdo veliko ni brigal za vprašanje delavskega kredita. Tudi pri nas na Slovenskem se je napravilo nekaj poskusov, ki pa se niso obnesli.

Jasno je, da se mora delavski razred tudi v vprašanju denarja emancipirati od jerobstva kapitalističnih ustanovitev. R. Müller je povsem pravilno poudaril važnost organizacije hranjenja denarja, ki ga zbira delavstvo v svojih organizacijah. Pomisleki: kaj pa bo, kedar nastane splošna (generalna) stavka — kdo bo takrat denar dajal — so naivni, kajti veliko lažje bode delavskim denarnim zavodom preskrbeti ob prvem času vse potrebe zasé, kot kapitalističnim, ker bodo vendar preje vedeli za namene delavstva kot vsi drugi... Sploh pa je vprašanje splošne stavke še v deželi bodočnosti... Trditve, da ni z hranjenjem malih ljudi veliko doseči, niso sicer brez podlage. V reviji »Sozialistische Monatshefte« (št. 11. leto 1913.) pravi v članku »Vom Sparen der Arbeiter« pisatelj Edmund Fischer: »Varčevanje je neka potrebna vrsta življenske umetnosti, ki se jo je treba naučiti, ki jo je tudi gojiti, podpirati in oplemenjevati z raznimi naredbami«.

Vendar delavec mora varčevati. Ako je plačan na teden, za stanovanje pa odračunava mesečno, tedaj mora štediti teden za tednom. Za kurjavo, obleko, za slučaje bolezni itd. je treba imeti denarja. Ako delavec noče, da ga zima doleti nepripravljenega, da ga bolezen ne zaloti brez denarnih sredstev itd., tedaj mora od tedenske, 14 dnevne ali mesečne mezde vedno nekaj dati na stran — v hranilnico, tu delavskemu gibanju ne sme biti irelevantno: kdo upravlja ta denar?

Delavske politične in strokovne organizacije zbirajo denar. Volitve so drage. Politična stranka ne sme na te misliti le takrat, kadar so razpisane, ampak ves čas od enih do drugih. Pa sploh gibanje — shodi, pouk delavstva, manifestacije, tiskovine — vse stane denar. Resna delavska politična stranka mora imeti vedno denarne rezerve. Strokovne organizacije zbirajo denar za mezдне boje. Od tedna do tedna se stekajo v blagajne podružnic prispevki članov. Premoženje posameznih strok se ceni na milijone. Ali naj

te ogromne svote bodo vedno objekt spekulacije zasebnega kapitalizma?

Ako si je delavstvo znalo napraviti vzorno politično stranko, ako je zgradilo močne strokovne organizacije ter si uredilo impozantna konzumna društva ter produktivna podjetja, mar naj obstane pred organizacijo denarja ter prepusti kapitalistu prosto polje? Ne, in ne!

Res je, da banke posojujejo glavno trgovini in industriji. Skoro se lahko reče: da postajajo velebanke pravzaprav velike industrijske tvrdke. Delavska banka bo morala postati isto: Središče denarnih potreb za konzumna društva in Velenakupno družbo ter podpora oz. finančno zaledje za lastno združno produkcijo. Jasno pa je, da je delavska velebanka mogoča še-le tedaj, kadar so vsi pogoji dani. Kakor more uspevati produkcija še-le tedaj, kjer je konzum že organiziran, prav tako bo banki možno prosperirati le v razmerah, ki bodo že pripravljene za njo.

Zavarovanje za starost, za doživetje itd. — bilo je dolga leta monopol kapitalističnega razreda. Letos (1. julija 1913.) pa je začela poslovati v Nemčiji znana »Volksfürsorge«, v Avstriji pa »Versicherungsschutz« dr. z. o. z. Danes se v Nemčiji lahko vse ljudsko zavarovanje izvrši brez kapitalističnih zavarovalnic. Predpriprave je izvršila strokovna organizacija ob čili pomoči organizacije konzumentov. V vsakem pomembnejšem kraju je agencija tako v pisarni konzumnega društva kakor v sobi zaupnikov strokovne organizacije. Si je mogoče misliti idealnejše razporedbe in uredbe? Ves drag provizijski aparat agentov odpade; interes zgolj po zaslužku, po proviziji nadomesti razredna zavest organizatorja!

Delavsko gibanje se izpopolnjuje. »Država« v državi zadobiva vedno vidnejše oblike. »Denar — sveta vladar« se bo moral udati volji organiziranega proletarijata.

Tudi za nas slovenske delavce je vprašanje organizacije denarja in kredita važno. Poleg političnih in strokovnih organizacij imamo že lepo število konzumnih društev in produktivnih zadrug. Glasom statistike objavljene v Naših Zapiskih št. 7. in 8. so imela naša konzumna društva 4,393.516 kron 10 vin. denarnega obrata, produktivne zadruge pa 1,490.558 kron 61 vin. — skupno skoraj 6 milijonov kron! — Proletarijat mora na celi črti organizirati svoje vrste. Dobiček, ki teče iz denarja malih ljudi doslej v žep kapitalista, mora začeti teči v prid malega človeka.

Na Slovenskem bodo kmalu dani vsi predpogoji za ustanovitev večjega delavskega kreditnega zavoda, ki bo tvoril zaledje

obstoječim našim gospodarskim podjetjem ter pomagal stvarjati nova v korist delavskega gibanja po naših krajih. Skušeni dobrih in slabih so nam podale meščanske stranke dovolj. Ne bo tedaj težko najti zlato srednjo pot. Potrebna bo le dobra volja in ne-trudljiva delavnost.

ABDITUS:

Bilanca agrarnega demagoštva.

»Mi smo agrarci, agraren je naš program in strogo agrarna mora biti vsa naša, to je slovenska politika!« — tako je pred leti odmevalo po vsej domovini, po vseh naših hribih, hribčkih in goricah. Slovenska delegacija v centralnem parlamentu je bila strogi, skorajda fanatični izvršitelj tega ekstremnega gospodarskega programa, ki je s številkami in z besedo dokazoval svojo upravičenost. Slovenska ljudska stranka je v časopisju in na shodih z vehemenco dokazovala našemu kmetskemu ljudstvu potrebo visokih žitnih carin in prepovedi vvoza živine. Že tedaj, leta 1907., sem vprašal na tem-le mestu: Kaj je politiški stranki najvažnejše, ali njena etična in moralna načela, ali pa ruska moka in srbski prešiči? — Naposled se je izkazalo, da so bili srbski prešiči punctum saliens vsega vprašanja. Kdor se je navduševal za cenejše meso, ergo za svobodni vvoz srbske živine, ta je bil denunciran kot veleizdajalec, kot pseudopatriot, ki naj gre na popravilo k državnemu pravdniku. Tista agitacija za visoke carine, za neizmerno obdačenje konsumentov, je v gotovem delu slovenskega patriotičnega časopisja izvenela nekako tako-le: Kdor ni za visoke žitne carine in za prepoved vvoza inozemske živine, ni patriot, ampak veleizdajalec.

V državnem in deželnih zborih je slovenska delegacija, slo-niča tudi na etičnih in moralnih načelih Slovenske ljudske stranke, z vnemo in pridnostjo, ki zasluži pohvale, zagovarjala cilje, za katerimi so stremeli veleposestniki iz Češke, Tirolske, Štajerske in Morave. Kakšni so bili ti cilji? Da se potom visokih carin in zaprtih mej umetno dvigne cena žita in mesa. Na ta način so hoteli izboljšati gnotni položaj zadolženega slovenskega kmetiča. To je bilo med poljedelskim prebivalstvom agitacijsko sredstvo, ki je energično zahtevalo, da se ga izrabi do konca. In kmetu je zažarela nova zvezda v svetlobi, ki mu je jemala vid. Žito in meso in vse kar pridelal, bo imelo dvakratno, trikratno in višjo ceno,

kakor pa jo ima danes. Tako je zadolženi slovenski bajtar prisegel na program kneza Auersperga in Schwarzenberga, v obče na program vseh, ki so z zavistjo gledali čez ograjo ogrske meje, na blagostan, bogastvo, šport in politiško moč ogrskih aristokratov-latifundistov.

Pa že čisto površni pogled v uradno statistiko nas mora pognati v dvom o rešilni akciji tega ekstremnega gospodarskega programa. V Avstriji je, glasom štetve iz leta 1903., 2,856.349 posestev, ki se po površini dele takole: do 1 hektarja — 780.776; od 1 do 2 hektarjev — 550.046; od 2 do 5 hektarjev — 807.290; od 5 do 10 hektarjev — 390.241; od 10 do 20 hektarjev — 245.930; od 20 do 50 hektarjev — 130.582; od 50 do 100 hektarjev 18.437 posestev. V slovenskih deželah prevladujejo mala in srednja posestva in morda nikjer v celi Avstriji, izven Dalmacije in Istre, ni zemlja tako grozno razparcelirana, kakor ravno pri nas. — Kranjska ima 75.477, Štajerska 150.426, Koroška 33.294, Primorska 79.759 in Dalmacija 83.759 posestev.

Z narodno gospodarskega stališča je dejstvo očitno, da se koristi češkega, moravskega, tirolskega in štajerskega veleposestnika ne morejo kriti z koristmi malega in srednjega slovenskega kmeta. Pa se je vendarle našel leta 1907. slovenski kmet, ki je v dunajskem državnem zboru, ko je bil v razpravi znani Rennerjev predlog o draginji, z vnemo zagovarjal veleposestniško agrarno politiko — dokaz: kakšna nejasnost je vladala med slovenskimi kmeti samimi. Par let agrarne politike je zadostovalo, da se je z nedvoumno jasnostjo pokazalo, da je bilo tisto navdušenje za visoke carine slovenskemu poljedelcu naravnost kvarljivo. Veleposestnik je žito drago prodajal, naš kmet pa je, po veliki večini, drago kupal. Veleposestnik, ki je imel v hlevu do 100 glav goveje živine, je, vsled visokih carin in zaprtih mej, bogatel na račun vsega ostalega prebivalstva, našemu malemu kmetu, ki je redil 3 kravice ali po en par volov, njegovo edino premoženje, je zmanjkalo klaje in je zato bil prisiljen prositi mesarja, da mu je živino odkupil. In kmetski hlevi so se izpraznili in se še vedno prazne. Namesto, da se je že dana produkcija povešala, se je poslabšala. Z vso gotovostjo se lahko trdi: Visoke carine so pognale na tisoče slovenskega kmetijskega ljudstva v Ameriko.

Že razlika v obratovanju med malim in velikim posestvom kaže na to, da mali kmet nima zveze z veleposestniškimi interesi: Kaj prideluje naš mali kmet? On prideluje v čisto malih količinah mleko, maslo, perutnino, jajca, zelenjav, sadje in ponekod tudi

vino. Nikjer pri teh pridelkih, ki navadno niti za domači trg ne zadoščajo, malemu kmetu ne more koristiti visoka izkoriščevalna carina. Pri mesu? Res je, da je cena živine, vsled zaprtih mej, močno poskočila. Razne korporacije, ki imajo namen pospeševati poljedelsko produkcijo, vrhu tega pri nakupovanju plemenske živine, cene še umetno zvišujejo. Krava, ki je pred leti veljala morda 200 K, stane danes do 500 K in več. Kmet torej vtakne lep dobiček v žep — to je jasno. To imenujejo pri nas na Slovenskem in v obče v naši državi »izboljšanja živinoreje«. In to čisto resno. V resnici pa je to velika samoprevara. Statistika pove, da 75 odstotkov vseh poljedelskih obratov žito kupuje. Današnja visoka carina na žito, ki koristi v celi državi komaj 100.000 poljedelskim obratom, pa obenem zvišuje stroške pitanja živine in mlekarstva, ki je pri gospodarstvu na slovenski kmetiji, posebno v bližini večjih naselbin, zelo važno. Mali kmet, z enim ali dvema paroma živine, ima torej tudi višji kupni ceni primerno višje izdatke, mora klajo dokupovati in naposled dražje kupovati tudi vse druge potrebščine za življenje, ki jih proizvaja industrija in mali obrt. Kakor se draži živina, ravno tako se draže tudi izdelki industrije in sicer za veliko večji odstotek, kakor pa se višajo delavske mezde. — Tako srednji in mali kmet povišek cene živine, ki jo prodasta, in ako ni pri živini nesreč (bolezni itd.), že sama založita v naprej; sama sebi dasta predujem. Z druge strani pa to umetno poviševanje cen živine uničuje tudi živinorejo samo. Če bi se izpolnila prorokovanja naših »vele«-agrarcev, bi se morala živina, v prvi vrsti goveja živina, pomnožiti: Pa kaj lahko opazimo? Naši kmetje imajo živine vedno manj, manj kakor so jo imeli takrat, ko naše državne meje še niso bile tako strogo zatažene in carina na inozemsko žito še ni bila tako visoka. Čim dražja je živina, tem bolj naraščajo cene drugih potrebščin v vsakdanjem življenju, ki požro, poleg obresti, ves tisti po agrarnih politikih tolikanj hvalisani »višji« skupiček. Če pa je živina draga, jo kmet tudi težje kupuje in namesto enega para volov, se mali kmet kmalu mora zadovoljiti z eno samo kravico. In končno je vsaka bolezen in vsaka nesreča pri živini danes neprimerno občutnejša v gospodarstvu male kmetije.

Vsi dosedanji poskusi dvigniti živinorejo z visokimi cenami živine, so se izjalovili. Renumeracije in darila, ki jih dajejo deželne uprave in druge poljedelske korporacije, imajo že uzuelno politiško ozadje in so zanesle med poljedelce moralo, ki ni da bi se govorilo o nji.

Da se dvigne živinoreja so ponekod osnovali živinorejske zadruga. Dežele in država, zveste politiki veleagrarcev, so take zadruga radevolje in bogato dotirale. Ampak naposled se je izkazala resnica: Ravno visoka, neprimerno visoka cena živine ubija tudi te zadruga. Pri tem se spomnim na interesanten slučaj: Pred dobrim letom se je v kranjskem deželnem zboru kmetski poslanec, odgovarjajoč na nek očitek, skliceval na veliki napredek, ki ga obljubujejo živinorejske zadruga in se pri tem pozivljaj na konkretni slučaj. Pozneje sem se prepričal, kako prazne marnje so bile, tisto sklicevanje in bahanje namreč. Nikjer, daleč naokoli niso imeli kmetje tako slabotne in mršave živine, kakor jo je imela dotična živinorejska zadruga. Švica, ki je vsem živinorejcem vzorna dežela, ne potrebuje tako stroge agrarne politike, kakor Avstrija in sijajno izhaja brez takih gospodarskih ekstremov.

V občje postane vsaka varstvena carina, tisti hip ko se prevrže v izkoriščevalno carino, monopol bogatašev. Ravno varstvena carina na žito v Avstriji to dokazuje.

V naših alpskih deželah sejejo žito le za silo in to žito s tališča svetovnega gospodarstva niti najmanje ne prihaja v poštev. Po slovenskih deželah pridelek žita ne zadošča niti za domačo porabo in ga mora kmet navadno kupovati. Največ zaradi visoke carine pa je žito v Avstriji za 80.80 dražje kot pa v največjem vvoznem pristanišču, v Londonu, in za 99.10 dražje kot pa v Odesi, ki je menda največje izvozno pristanišče v Evropi. Ker pa gospodarsko težišče slovenskega kmeta ni v žitnem polju, je več kot jasno, da ta carina, ki služi zgolj veleposestnikom, malemu in srednjemu kmetu silno škoduje. Ampak tudi v hlevu, ki ima za malo in srednjo kmetijo silen pomen, ni izključeno gospodarsko težišče malega in srednjega kmeta. Dokazoval sem že, da visoka prodajna cena goveje živine kmetu ne prinaša tistega dobička, o katerem agrarni politiki govore in se to tudi kmetu samemu dozdeva. Vsakdo se namreč moti, ki misli, da večina poljedelskega ljudstva na Slovenskem živi z golj od kmetije, kakor v nekdanjih dobrih časih. Skoraj sleharna vas pri nas se peča tudi z obrtjo, ki brez dvoma največ slovenskih kmetij drži na površju. Tako imamo v tej vasi same voznike, v oni tesače, v tretji zidarje, v četrti gozdne delavce, v peti kovače, v šesti krošnjarje, pa rešetarje, pa čevljarje, pa lončarje itd.

Naš slovenski poljedelec živi torej od kmetovanja, obrtovanja in kupčije. Visoke žitne carine in zaprte meje za inozemsko živino so našemu pritlikavemu poljedelcu ravno tako škodljive, kakor bi

mu bil škodljiv vsak drugi gospodarski ekstrem. Da vsa agrarna politika ni mogla poljedelcu prav ničesar dati, dokazuje neoporečno naraščajoče izseljevanje, ki morda ni bilo nikoli večje, kot pa je danes. Namesto povišane in izboljšane poljedelske produkcije, ki bi bila morala privezati poljedelce k rodni zemlji, kateri je po tradiciji, vzgoji in po poklicu navezan na njo, je prinesla bahava agrarna politika, ki je odmevala z vseh gričkov in goric, širom domovine — pomnoženo izseljevanje.

Taka je njena resnična bilanca.

* * *

Na drugi strani je imelo nalogo pospeševati in dvigniti poljedelsko produkcijo centralistično organizovano z a d r u ž n i š t v o, predvsem d e n a r n o z a d r u Ź n i š t v o, kakor si ga je zamislil in udejstvoval Raiffeisen.

Te vrste denarne zadruga so se zadnja leta pri nas silno pomnožile. Ustanovitev takih zadrug se je tako forsirala, da na Slovenskem kmalu ne bo več večje fare, ki bi ne imela take zadruga. Sicer so ponekod na deželi še iz prejšnje liberalne dobe poslovali posamezni denarni zavodi, pri katerih so polagoma bogateli posamezniki. Novo denarno združništvo se je v prvi vrsti obrnilo proti tem »liberalnim postojankam«, zalkaj več kot očitno je bilo, da je bila mnogokrat zgolj želja po politiški moči temeljni povod, da se je pri fari osnovala nova denarna zadruga, ki je imela namen, brez dobička s kreditom pomagati malemu in srednjemu kmetovalcu. Kakšen namen ima Raiffeisenova denarna zadruga? Da omogoči malemu in srednjemu kmetu poceni, brez velikih tabularnih stroškov, na kratek rok kredit. Kmet bi namreč rad kupil en par volov, pa ne zmore sam cele kupnine. Gre v zadrugo, ki mu potrebni znesek izplača na poroštvo. Taka zadruga ima majhen delokrog, pozna vsakega posestnika in njegove gnotne in družinske razmere posebej. Ima torej svoje dolžnike neprestano pred očmi. Poleg tega ima tudi poroka, ki pazi na dolžnika. Vsako presenečenje je torej do malega popolnoma izključeno.

Vsled že prej omenjene ekstremne agrarne politike je dobila živina in pa žito neprimerno visoke cene. Te visoke cene so imele naravno posledico, da so se zvišale tudi delavske mezde in za dvojno, trojno tega prebitka so se podražili tudi vsi izdelki industrije, sploh vse življenske potrebščine. Podražila pa se je tudi zemlja. Vsaka njivica, vsak travnik, vsaka k'ošenica je podvojila, potrojila svojo cenilno vrednost. Na eni strani zaradi visokih cen

živine in žita, na drugi strani pa zaradi — odprtega kredita, ki ga je omogočilo novo denarno združništvo. Novi denarni zavodi so denar ceno in radi posodili in kadar se je nabralo veliko vlog, naravnost ponujali. Pri tem se je neredkoma grešilo proti načelu varnosti posojil. Zemljiški špekulantje so imeli sedaj zlate čase. Drago so prodajali svet, kolikor mogoče ga delili na male parcele in kmetje so ga drago kupovali večinoma s tujim, izposojenim denarjem. Vsako posestvece je nakrat imelo pretirano vrednost in ta vrednost je še poskočila, ako je imel kmet lepo gozdno parcelo pri hiši. Zadolženi kmetje so to priliko tudi porabili in najemali velika posojila. Ker pa se nove zadruge, ki so začetkoma tako rade denar posodile, niso strogo držale svojega omejenega delokroga, je kmet bil nakrat dolžnik pri dveh, treh zadrugah. On sam je poznal to svojo tajnost in je v mnogih slučajih zavedno vlekel svoje poroke za seboj — v gospodarsko pogubo. Načelo svobodnega poročstva, ki je samo na sebi dobro, je danes pri nas tako zelo omajano, da bi se moralo v interesu dobrega poslovanja zopet zameniti s starim načinom posojevanja, ki zahteva tabularno zastavo zemljišča. — Prišel je čas, ko bi moral kmet, ki se je zadolžil, posojilo vrniti, pa niti obrestnega zneska ni zmoget. K temu je pritisnila še denarna kriza, ki jo baš sedaj preživljamo, in zemljišča so izgubila svojo umetno zvišano vrednost. Kredit se je podražil in postal bolj omejen, kupec na zemljišča je postal bela vrana — in nebroj kmetskih hiš je šlo na boben.

Tako je ekstremna agrarna politika, ki je umetno povišala cene, koristila le velikim posestvom in zemljiškim špekulantom ter je pokopala nebroj malih in srednjih kmetov. Škodovala pa je tudi združništvu, ki je imelo namen in moč, pomagati malim poljedelcem, tako silno, da prepotrebno združništvo tega udarca še dolgo preboli.

Bilanca te ekstremne agrarne politike, ki se je vpeljala tudi pri nas s tako bahavim demagoštvom, je skozinskoz pasivna. Račun pa plačajo v prvi vrsti tisti, ki so tej grofovski politiki brezmiselno sledili — mali in srednji kmetski posestniki, brez ozira na to, da je tudi delavstvo plačalo velik delež tega dolga, ko je bilo vsled neprimerne draginje primorano omejiti svoje življenske potrebščine na minimum.

Efekt izkoriščevalnih carin in zaprtih mej mora v kapitalistiško razviti družbi biti le neznosna beda v delavskih družinah, uničena trgovina in eksekutor v kajži poljedelca.

Seksuelni problem.

(Dalje.*)

Mladini je treba torej predvsem splošne izobrazbe in med njo spadajo temeljni nauki higijene, ki imajo največjo vrednost za spolno vzgojo. Mladina mora imeti največjo željo in spoštovanje do zdravja, ponosna mora biti na lepo, krepko in zdravo telo. Dosedanja vzgoja, pod vplivom cerkve bila je temu naravnost nasprotna. Spoštovanje in želja po zdravju izmanjšuje nižje kontrektacijske nagone ter dviga višjo kontrektacijo v smeri lepega, zdravega in krepkega telesa nasprotnega spola. Spolna higijena mora že mladeniču dati poznanja bistva spolnih bolezni ter svariti mladeniča pred nezakonskim spolnim občevanjem, mladenko pred zvezo z bolnim možem. Posebno važno je vzgojiti deklico, da odkloni sifilitičnega moža. Danes se večina možke mladine ne sramuje sifilitičnih bolezni, često se ponša ž njimi, češ, da je moška bolezen. Tu je torej treba zahteve, katere stavlja Bloch: Verantwortlichkeitsgefühl und Selbstbeherrschung, vladanja samega sebe in čustva odgovornosti, ki brez poznanja spolnih funkcij in spolnih bolezni nista mogoča. (Momente aus dem Sexualleben stellen die nächsten, bedeutsamsten Ursachen eines jeden Falls von neurotischen Erkrankungen vor.) Trenutki spolnega življenja predstavljajo najbližje, najpomembnejše vzroke vsacega slučaja neurotičnega obolenja. Freud. Mladina mora vedeti, da izvirajo poleg iz alkoholizma vse bolezni uma iz spolnih ekscesov in spolnih bolezni v mladosti. Mladenič mora vedeti, da izprijena linfa v mladosti, četudi navidezno ozdravi in okrepi, pokaže svoje uničujoče nasledke v zreli možki dobi. V tem obziru je markantna neozdravljiva progresivna paraliza, ki nastopi v polni možki dobi od 40 let naprej, kot gotov dokaz spolne bolezni v mladosti. Koliko je mož, ki so si po dolgi izkušnji v življenju konečno našli srečo in mir v pravi zakonski ljubezni. Ob strani ljubljene žene in rodbine, a v cvetu moževnosti morajo v hiralnico radi paralize na možganih vsled mladostnih pregreškov, morejo poginiti takrat, ko bi šelej lahko pričeli uživati plodove trudapolnega dela, pravo slast življenja!

Enako važno, četudi iz drugih razlogov, je vzgoja mladine k praktičnemu živlenskemu delu. Zakaj je srednješolska in aka-

*) V št. 7—8 na strani 241 izpuščena je ena vrsta „jednostavnejše lastnosti moža in žene sklicujejo se raje na“

demična mladina tako razposajena? Ker ima potrebo po delu v praktičnem življenju. Ali se ni zrela mladina vedno z revolucionarno silo vmešavala v politično vrvenje? Ji je duševna potreba. In noben pouk ni bolj interesanten in tudi ni bolj potreben nego oni, po katerem mladina s celo dušo hrepeni. Dajmo torej že srednješolski mladini temeljnih naukov za politično, gospodarsko in socialno življenje. Suhoparni filologi nam takoj opazijo, da poleg njih snovi, ki skoraj absorbira moči mladine, ni mogoče vvajati še novih disciplin. In tudi bi lahko opravičeno opomnili, da formalna vzgoja nekako nasprotuje vzgoji za praktično življenje. Temelj gimnazije je danes predpolaganje, da mora biti duh mladine formalno vzgojen, da si pozneje po dovršeni vzgoji sam najde pot v življenje. Moderna vzgoja pa zahteva, da se že v mladini razvije veselje do praktičnega dela v življenju in da šelej sporedno z njim nastopi intenzivna želja po znanju in formalni vzgoji. Meni je bila formalna gimnazijska vzgoja prava muka, kipelo je v meni, želja po delu v življenju in ni mi dala miru pri učenju. Dragocena leta mladosti izgubil sem na šolskih klopeh, šelej izkušnja v življenju pokazala mi je važnost znanja. In ko sem v pozni mladosti zopet vzel v roke latinsko in grško knjigo, izvršil sem z veseljem v dobi enega leta s samoukom toliko, kakor cela gimnazija. Isto velja za vse duševno gibčne in krepke mladeniče. Utešimo jim željo po praktičnem življenju in sami s tem večjo silo posežejo po knjigi, ki naj jih tudi formalno vzgoji. Današnja šola prepoveduje in strahuje vsako deležbo mladine političnega gospodarskega in celo socialnega življenja, mesto da bi pospeševala samostojna društva srednješolcev, s sodelovanjem večših, dozorelih mož iz praktičnega življenja. Danes se mora gimnazijalec skrivati po tajnih kljubih, kedar išče izvedeti, kaj je problem verstva, kaj je spolni problem, kaj je narodno-gospodarski problem, kaj so veliki zgodovinski problemi, ki se vrše pred njegovimi očmi in pretresajo ves svet. Tisti profesorji, ki sami nimajo pojma o njih pa najbolj kruto preganjajo najbolj nadarjene mladeniče. Vse kar torej mladino najbolj miha, poznanje realnega, ljubezenskega življenja in praktičnega, političnega dela, se ji prikriva zato, da se jo uči abstraktnih, po svojih ciljih mladini nerazumljenih naukov, brezplodnega mysticizma. Tam kjer bogata čustvenost stremi za delom v življenju, tam se zatira v pospeševanje suhoparne, formalne vzgoje.

Ako hočemo vzgajati za pravilno spolnost, moramo v prvi vrsti poznati, kak vpliv ima spolno življenje v različnih fazah človeške rasti na telesno in duševno zdravje, in sicer pozitivni in

negativni vpliv spolnega občevanja in vzdrževanja, pri možu in pri ženi. Brez drugega se pri tem da konstatirati, da je spolni organizem pri ženi mnogo obsežnejši nego pri možu in da rabi za spolni razvoj v mladosti daljšo dobo nego pri možu. Der Geschlechtstrieb des Weibes breitet sich über den Gesamtorganismus aus, während er sich beim Manne zentralisiert. (Spolni nagon rasprostira se pri ženi na celotni organizem, medtem ko se pri možu centralizira.) Müller. Radi tega mora tudi spolno živčevje biti pri ženi bolj razvito. Ker mož koncentrira pri spolnem aktu svoje moči, morajo erogene snovi pri možu silnejše vplivati nego pri ženi. Pri ženi se jajčki pripravljajo iz krvne snovi zdržno, pri možu vsled semenskega izliva bistreje in često pretrgoma. Nasprotno je za soitje žena prej godna nego mož. Mladenič mora že imeti tvorilnega semena, dočim mladenki za polno spojitve ni treba razvitega jajčnjaka. Pri obeh spolih je prehodna doba, v kateri nastopi prvo spolno gibanje vsled tvoritve erogenih snovi do polnega razvoja spolnih organov. Mladenič ima seme zrelo počez ob dvajsetem letu. Deva ima jajčnjak in maternico zrelo počez nekoliko pozneje, 21 do 22 let. S somatičnega stališča je torej jasno, da je abstinenca nujno potrebna za oba spola najmanj do 20. leta. Ta doba bi se morala zakonito določiti tudi za polnoletnost, kakor bi se nasprotno morala zvišati kazenska odgovornost na 16. leto in razširiti oskrumbo in posilstvo do istega leta, t. j. do končane prehodne dobe.

Popolna abstinenca moti spolno izločevanje. Zaradi tega kolikor toliko škodljivo deluje na živčni sistem. Posebno radi izpretvoritve (Verbildung) osrednih živčev in radi lenobnosti abdominalnih. Popolna abstinenca poveča torej delovanje možgan in zmanjša delovanje spolnih živčev. Ob zrelosti se pri devi kaže močen krvni pritok na spolovila, ki se posebno označuje po mesečni dižnosti. Rekli bi lahko, da se pri devi oglašča klic prirode po materinstvu. S porodom deva izgubi obilice krvi. Moramo torej sklepati, da je pravilno porajanje za ženo higijenično, nasprotno da posledek spolne abstinence, izpad porodov, povzročuje pri ženi pletorijo, prepolnjenost krvi in lenost spolnega živčevja. Pri možu izliv semena povzroča nov priliv erogenih snovi in obilnejšo oksidacijo krvi; mogočno vzbujenje centralnega živčevja pri spolnem aktu, izprosi možovo dejalnost. Iz tega bi zopet sklepali, da je spolni akt za moža potrebnejši, oziroma vzdrževanje težje. Pri obeh spolih torej spolno občevanje pospešuje presnavljanje krvi. Die Produkte der Keimdrüsen sind für die Gestaltung des gesamten Stoffwechsels von Bedeutung. Diese Produkte

haben die durch verschiedene Momente herabgesetzte Oxidationsfähigkeit des Blutes wiederherzustellen und die sog. intraorgane Oxidation zu fördern. (Izdelki klicnih žlez so pomena za izobrazitev celega presnavljanja. Ti izdelki imajo nalogo, vpostaviti sposobnost krvne oksidacije, ki je bila znižana vsled raznih momentov ter pospeševati takozvano notranjo organsko oksidacijo.) Die Intensität der Erregung der kortikalen Sexualzentren geht in erster Linie von der Einwirkung gewisser, chemisch im Blute kreisender Stoffe aus. Die Zustände hochgradiger sexueller Erregung, die bei in sexueller Abstinenz lebenden Menschen beobachtet werden, lassen sich dadurch erklären. (Jakost vzbude kortikalnih spolnih središč izhaja v prvi vrsti od vpljivanja gotovih v krvi krožečih kemičnih snovi. Stanje spolne vzbude visoke stopinje, katera se opaža pri ljudeh, ki žive v spolni abstinenci se razlaga iz tega.) Löwenfeld.

Torej je pri ženi ne toliko spolni akt, ampak porod somatična in psihična potreba, pri možu pa spolni akt. Zato vidimo v dejanskem življenju, da je abstinenca za moža neizmerno težja nego za ženo. Ako abstinenca možu jemlje prožnost, pogum in veselje do življenja, tako jemlje ženi psihično najbogatejšo vsebino materinskih čustev. Ubitek je torej somatično in čustveno neizmerno večji nego pri možu. Prof. Eulenburg: Abstinenz für die Frau ist wegen psychischer Entbehrungen (Hingabe durch Liebe) und Entbehrung der Mutterschaft bedeutsamer als für den Mann. (Ženska abstinenca je vsled psihičnih odrekanih (predaja iz ljubezni) in odrekanje materinstva pomembnejša nego možka.)

Obtoževalno za moža je, da je tekom dobe zrelosti zdržno goden za izvrševanje spolnega akta, dočim žena zadnje tri do štiri mesece, ko nosi, in prvi do 2. mesec po porodu zato ni godna. V zakonskem življenju je mož torej siljen do 6. pet do šest mesecev na abstinenco. Vzgoja za abstinenco je torej za možki spol mnogo važnejša nego pri ženi. Ker je mož v zakonskem življenju poleg bitja, do katerega ima simpatije, v katerem je v sožitju, ob katerem torej pride do veljave ves kontrektacijski nagon in se vendar mora vzdrževati vsled spoštovanja zdravja ljubljenega bitja, zdravja in kreposti zaroda, je vzgoja za sublimirano delo, za zakonskega moža ravno tako potrebna kakor samcu.

Ako računimo dobo nosnosti pri ženi na devet mesecev in dobo dojitve, med katero je spočetje le redko, na drugih devet mesecev, dobimo za dobo rodilnosti od 20. do 45. leta, približno

zaroda 16 otrok na rodbino. Dokazano pa je, da preštevilni porodi ženo oslabe. Posteljica postaja ob poznejših porodih bolj ločljiva, kar povzroča nenormalne porode. Vedna nosnost in dojitev ženo odtezajo od dnevnega dela, od vzgoje in sublimiranega dela. Nastopi torej zahtevke omejiti porode na iznosno število. Prihaja še v poštev okolnost, da pretirano izvrševanje spolnosti na strani žene, n. pr. pri prostitutkah, zniža, često uniči rodilnost, nasprotno zmerno izvrševanje od obeh spolov viša rodilnost. Seksualna statistika kaže, da se ponavlja nujna potreba do izvrševanja spolnega akta pri normalnem možu približno 10—12 krat na leto, t. j. pri možu, ki vrši intenzivno vsakdanje delo in ki ima svoje duševne moči koncentrirane na doseganje ciljev. Ravno tolikokrat približno pa je tudi sprejemljivost žene za seme najverojetnejša. Zmerno spolno uživanje torej rodilnost ustvarja in pospešuje. Za normalno vzgojo po drugi strani se mora smatrati število šesterih otrok kot mejno število, višje ko se stavljajo zahteve vzgoje, nižje bi moralo biti število otrok. Ako štejemo rodilnost žene na 16 otrok ter štejemo, da jih odpade vsled bolezni in smrti tretjina, ostaja še vedno poprečno 10 otrok na normalno rodbino, število, ki presega normalno moč za vzgojo. V tem dilema bi se moralo zahtevati polno vzdrževanje spolnih, zdravih zakonskih v dobi, ko sta v najvišji moči, zahteva, ki je neizvedljiva vsled sile prirodne moči. Raditega je treba dobo abstinence omejiti na prvo dobo ter vzgajati moža, da se vzdržuje vsaj do okoli 25. leta in v poznejši moški dobi od onega trenutka naprej, ko čuti, da pešajo spolne moči, t. j. da nujna potreba ne nastopi več sama životno, marveč se oglašča vsled kontrektacijskih sredstev. »Bei gesundem normalem Geschlechtstrieb ist völlige Abstinenz ohne Schädigung der Gesundheit möglich ohne zu schwerer Seelenkämpfe. Sie tritt meist ein bei Männern von nüchternen arbeitsamer Lebensweise, welche von ihrer Berufstätigkeit ganz und gar Anspruch genommen werden.« (Ob zdravem normalnem spolnem nagonu je polna vzdržljivost brez škodovanja zdravja mogoča in brez pretežkih duševnih bojev. Največkrat nastopi pri možeh treznega in delavnega načina življenja, kateri so zavzeti po dejavnosti svojega poklica celoma) pravi Löwenfeld. Ta trditev posebno velja za moža, ki se je od mladosti posvetil resnemu držnemu delu in se je obenem zdrževal spolnega občevanja. Enakomerna, polna dorast vseh udov je znamenje zdravja in zategne nastop spolnega poželenja. Zato je vzdržnost do polne zrelosti in do pametne rabe spolovil zahtevke higijene. Für den Gesunden ist die vorüber-

gehende Enthaltensamkeit von entschiedener Bedeutung ganz besodners dann, wenn vom Organismus starke geistige oder körperliche Anstrengungen verlangt wurden. Müller. Za zdravega je mimo doča vzdržljivost odločujočega pomena posebno takrat, kadar se zahteva od organizma jakega duševnega ali telesnega napora. To velja torej posebno za našo mladino, dokler ni prišla do primerne in svobodne lastne eksistence t. j. do polne zrelosti. Največja spolna moč, torej najbolj kritična doba je od 25. do 50. leta. To dobo bi torej smeli vzeti za dobo zarajanja ter zahtevati od moža polno spolno abstinenco do končanega 24. leta in od 50. leta naprej. Was der Vater, was die öffentliche Meinung, was der Staat und Kirche dem Jüngling zu sagen hat ist dieses: Versuche es dich bis zur Verhelichung zu enthalten. Leute. (Kar bi imel oče, javno mnenje, država in cerkev reči mladeniču je: poizkusi vzdržnost do omožitve.) Abstinenco obtežuje po izkušnji preobilna hrana, sedeči način življenja, alkoholizem, zaprtost života, pomanjkanje dnevnega truda, preoblaganje čustvenosti in čitnosti vsled čitanja in občevanja z nasprotnim spolom. Odločujeta najbolj mrsna hrana in občevanje z drugim spolom. Pri prostem možu, ki ima skrb le zase, je lažje izločiti ta obteževalna sredstva, težje je redno dnevno življenje; pri zakonskem možu je ugodno, zmerno življenje, obili trud, skrb za prihodnost, preobteževalno pa vedna dotika s simpatičnim bitjem. Vendar je pretirano mnenje veččaka Ferré, ki pravi: »Nur Leute, von der Psychologie der periodischen Brunst unterworfenen Tiere und blödsinniger Geistesbeschränktheit können von der Unwiederstehlichkeit der sexuellen Triebe schwätzen«. (Le ljudje psihologije živali, ki so podvržene periodičnemu pojanju in slaboumne duševne omejenosti lahko brbljajo o neodoljivosti spolnih nagonov.) Treba poudarjati, da so vsa mnenja medicincev in sploh vsakega človeka o spolnosti močno podvržena individualnim zmožnostim. Medicinci, pisatelji so možje intenzivnega dela, pri katerih se mora domnevati, da je spolnost močno znižana. Amgestrengtes geistiges Schaffen, jene exquisit männliche Betätigung, schliesst gleichzeitiges Vorwiegen von Sexualtendenz vollkommen aus oder umgekehrt. Lohmer. (Intenzivno duševno vstvarjanje, ta povsem možka delavnost, popolnoma izključuje istočasno prevladanje seksualne tendence ali pa obratno.) Poleg tega konstatira seksualni zdravnik Löwenfeld: Wahre Abstinenz ist selten. Prava abstinenca je redka. Sodba takih gre na to, da je vzdržljivost pri možu ne le mogoča, ampak tudi ne pretežka. Die Kraft der sexuellen Vorstellung überschätzen wir deshalb, weil wir sie immer an den

Fällen messen, an welchen diese Kraft durch Zurückhaltung oder andere Mittel (Kontrekt.) abnorm gesteigert sind. Siebert. (Silo seksualne predstave precenjujemo zato, ker jo zmeraj merimo po slučajih, v katerih je ta sila vsled zdrževanja ali po drugih sredstvih (Kontrekt.) abnormalno povečana.

Glede žene so vsi veščaki edini, da jih je skoraj polovica za spolno uživanje precej neobčutna. »Eine ganze Reihe von Frauen ist nicht fähig sich dem Geschlechtsakte so hinzugeben, dass sie Genuss und Befriedigung haben.« (Cela vrsta žen ni zmožna dajati se spolnemu aktu tako, da bi imele užitka in zadoščenja) pravi eden najbolj priznanih veščakov, Dr. Moll. Vzdržljivost je torej problem predvsem na moški strani. Poleg rednega vsakdanjega življenja, kjer je možu ob delu in zmernosti vzdrževanje mogoče, pa prihajajo v poštev še izredni dogodki, kateri pri možu in ženi, posebno kadar sta vezana v sožitju, vzburiijo vse životne in duševne moči, ki se ne dajo izprositi drugače, nego v spolnem aktu. Bilo bi slabo znamenje za moč največje človeške prirodne sile, ako bi se dala kar meniničtebinič ukrotiti.

Težko je vzdržanje za omikanega človeka radi socijalnih razmer. Vzemimo v svojem navadnem poslu akademično izobraženega jurista, profesorja itd. Akademik končal je svoje študije in vojaško leto. Ako dobro gre, izpolnil je 23. ali 24. leto. Vstopi v prakso brez dohodkov, ali z dohodki, ki ne presegajo mezdo kolikaj kvalificiranega delavca. S 27. 28. tudi 30. letom dobi svojo prvo plačo, ki mu zagotavlja nekam lažjo eksistenco. Navadno mora kot sodnik na deželo. Izučen je v svoji stroki, splošne izobrazbe, ako jo sam ni iskal, na srednji in visoki šoli ni vdobil. Politični, verski, spolni, ekonomični in socijalni problemi so mu znani največ iz časopisja in površno. Njegova perspektiva za bodočnost je enakomerno delo v pisarni do postarnosti. V mesto pride ko ima okoli 40. let. Glavna lastnost, s katero si pospešuje svojo karijero je mljudna pokorščina proti višjim inštancam. Kjer mu plača komaj zadošča, za vsakdanje potrebe, išče ženo, ki mu prinese dote in ž njo nekoliko ekonomične prostosti ali celo komforta. Redko pa je, da hoče mestno dekle zapustiti mesto, ako ima dovolj dote in si lahko izbira moža. Sodni uradnik na deželi ima torej izbiro vzeti ženo brez večje dote, omejiti torej vse svoje življenje na posel v pisarni in v družini. Za večjo družino mu dohodki ne zadoščajo, pogled v bodočnost, da bode moral otroke, ko odrastejo, pošiljati v mesto in od doma, ga svari, da rodbine ne poveča preko enega ali dva otroka. Bolje v tem stoje oni akade-

miki, katerim je življenje v mestu s srednjimi šolami že po njih poslu zajamčeno. Eksistenčni dohodki pa tudi njim ne dovolijo, prosto zarajanje mnogobrojne rodbine. Vprašanje abstinence in splošnosti postaja ravno za akademično izobražene ljudi eksistenčno vprašanje. Vendar se to pri omikanemu človeku vsaj da rešiti potem stremjenja po sublimiranem delu, ako ima dotičnik dovolj moške energije, da obrne svoj trud izven vsakdanjega posla na lastno izobrazbo in v smeri dela za javnost v altruizmu. In koliko jih je taci? Navadno ni alpinist. Ne pozna glazbe. Okoli sebe nepoznana priroda, čvrsta vabljava kmečka deklica! Zakaj ne bi iskal in dobival? Na takem človeku vidimo ves greh nenaravne šolske vzgoje, Kje ostaja ideal rodbine, poznanje življenja, ljubezen do prirode, do telesnega truda, do umetnosti? Ali ideal sublimiranega dela v znanstvu, politiki in gospodarstvu? Zato ni čuda, ako akademično izobraženi uradniki po deželi izven uradnih ur ne vedo kam in kako bi ubili prosti čas. Stopite mednje pa jih vprašajte, kaj je socializem, kaj je pravi pomen verstva, navadno najdete tabulo raso. Pojdite v Ljubljani ali v Trstu ali v Gorici v kavarno ob času, ko ni uradnega dela, ali ne dobite tam skoraj izključno akademično izobraženih ljudi v zadimljenih dvoranah ob smodkah in biljardu in puhlem politikovanju iz dnevnikov ali lokalnih listov? Brez vsake globlje in resne podlage! Zunanaj sije svetli dan, veje prazničen vzduh in nikdo ne čuti potrebe vonja prirode, bleska solnca, steganja udov, nikdo ne začuti potrebe radosti življenja, vsevesoljne prirode!

Kaj pa pri ogromnem odločnem številu priprostega delavca in poljedelca? Tam manjka vsake sublimacije, manjka intelektualnega dela in izven spolnega skoraj vsega družega čustvenega življenja. Tam je ljubezen do žene skoraj edino blažilno čustvo, ki se visoko dviga nad enakomerno vsakdanjostjo! Für viele Mädchen ist ihr Verhältnis das Einzige, bei dem sie als Mensch geachtet und nicht nur als Arbeitskraft verwertet werden. Siebert. Ljubavno razmerje je za marsikaterega dekleta edino, kar jo dviga iz vsakdanjega poniževanja, kjer ni cenjena le kot delavska moč. Pri delavcu je trud enakomeren dan za dnevom, pri poljedelcu telesni trud preobvlada v gotovih dobah leta ter nastopi doba odlastka. Kako naj se varuje spolnosti priprosti delavec in poljedelec? Ako bi že bila abstinence lahko mogoča pri omikanem človeku, pa se mora priznati, da je normalno nemogoča pri vsaki masi delavnega ljudstva, da torej ne preostaja pri tem družega nego ureditev socialnih razmer tako, da je delavcu omogočeno normalno spolno občevanje v zdržnem enoženstvu.

Kombinacija spolnega občevanja in vzdržavanja je biologično najugodnejša za zdrav krepak zarod, ker se vsled podedovalnosti prenašajo vse lastnosti, ki se porajajo ob spolni ljubezni in ob zamozatajevanju na obeh spolih.

Intelekt je znamenje človeškega napredka. Človeški organizem je že davno gotov in ne kaže nobenega napredka več. Ker je torej nositelj napredka človeški intelekt in sublimiranje stremljenja in dela dviga intelekt, ker je sublimiranje dela povečjem plod vzdržljivosti moža, je torej vzdrževanje in spolna zmernost prirodna in etična zapoved. Izkušnja tudi človeka uči, da se naslada dviga ob zmernem uveljavljanju čutnosti. Die Beherrschung der Sinnlichkeit entwickelt die tiefen Liebesgefühle. Ellen Key. (Obvladanje čutnosti razvija globoka ljubezenska čustva). Kakor volja kaotična čustva vsled zaviranja razvrsti in spravi do veljave tako tudi volja kot vladanje čutnosti ojači ljubezensko čustvo. Vladanje čutnosti, da se tem silnejše izprosi velika ljubezen je etično — polna prostost in polno zaviranje neetično. Tako je tudi, kadar spolno občevanje škoduje životu vsled bolezni eni ali drugi strani ali človeški družbi vsled zanemarjanja vzgoje in vzreje zaroda. Nasprotno je abstinenca brez sublimacije intelektualnega dela neetična, je nasilstvo proti prirodi. Torej: ali abstinenca s sublimacijo; ali polna rodilnost; ali korupcija, somatična in psihična. Zato ima prav Martin v Goethejevem Götz von Berlichingen: »Mir kommt nichts beschwerlicher vor, als nicht Mensch sein zu dürfen — Armut, Keuschheit und Gehorsam — drei Gelübde, deren jedes der Natur dar unausstehlichste scheint. Was sind die Mühseligkeiten des Lebens gegen die Jämmerlichkeiten eines Standes, der die besten Triebe, durch die wir werden, wachsen und gedeihen, aus nicht verstandener Begierde zu Gott näher zu rücken, verdammt.« (Nič se mi ne zdi težavnejše nego, da ne smeš biti človek. Revščina, čistost in pokorščina — tri zaobljube, od katerih vsaka je prirodi najneiznosnejša. Kaj so vse težave življenja proti vsej revi stanu, ki proklinja najboljše nagone, po katerih postajamo, rastemo in vspevamo, iz nerazumljenega poželenja bližati se bogu?) Dejansko moramo ob tem tudi priznavati, da svetnikov, pravih abstinentov ni v kuti, ampak v dejanskem življenju. Le kdor ob boku žene, vršeč svoje dnevno delo, stremeč za bodočnostjo in zdravim krepkim zarodom, odrekujoč si v stremljenju do višjem in boljšem, čvrsto stoji, le tak mož je pravi etični ideal.

In ako je neizmerno težko biti svetnik v kleti, je še težje biti v svetskem življenju. »Die Kultur ruht aus Triebunterdrückung, welche Umwandlung der sexuellen Erregung in andere psychische Bestrebungen und Regungen ist. Zu dieser Umwandlung ist jedoch bei den besten Konstitutionen nur ein bestimmtes Mass von Energie vorhanden, wer dieses nicht ausbringen kann, gelangt zur Neurose und auch zur Perversität«. (Kultura temelji na zadržavanju nagona, katera je pretvarjanje spolnega vzbujenja v druga psihična stremjenja in vzbujenja; za to pretvarjanje pa je tudi pri najboljših konstitucijah le gotove mere energije, kdor te ne premore, mora priti do nevroze in celo do perverzности). To se pravi: sila in zakon tam, kjer presegeata prirodne človeške moči, postaneta povzročitelja psihičnih bolezni in etične korupcije. Sila in zakon, kadar zahtevata abstinence, ustvarita prostitucijo, onanijo in druge perverzности.

P. BEZRUČ:

HANAŠKA VAS.

Mali domi, kakor vrste belih ptičev,
jedva da jih veter lahko boža.
Tiho, kakor kri Hanákov,
teče Romže.

Trdni kmeti so na svojih gruntih.
V Dunaju nekje je dobri cesar,
Nemci pod gorami, v mestih židi.

Črne lehe repe kakor smola,
rdečelaso dekletje koplje v polji,
ve, da enkrat mož že pónjo pride.

Fant hanaški delo pregleduje,
skrben, komaj se ozre v dekleta,
ve, da enkrat pride žena v hišo,
dneve tri in tri noči bo svadba.

Kmet-orjak ožgan od solnčne žege,
skor ošabno gleda na meščana,
nikdar z zemlje svoje se ne makne.
Pod Bezkydom pa je vse drugače!

KAJN.

Proslavljam te Kajn mogočni, uporni,
Kajn gladni, plugu in trudu obsojen,
Kajn preganjeni, zaničevan,
od matere lastne, od Boga zavržer!

Tebe in tvojih rod proslavljam!
Vsi, ki zemlji in okovom smo obsojeni,
helotje dela, življenja nedeležni,
ne blagoslova božjega ne ljubezni voljeni;

Vsi Kajni smo tlačani, zavrženi...
Mi orjemo... Blagoslovljeni Abelov rod žanje.
V temi in prokletstvu tavamo po zemlji brez doma...
Proslavljen Kajn!... Sveto nam je tvoje maščevanje!

PREGLED.

Javno življenje.

Politika.

Anton Dermota — Gorica. Deželnozborske volitve na Goriškem. — Zdelo se je, kakor da so te volitve prinesle izpremembo v političnem življenju na Goriškem. Ta domneva je temeljila v tem, da so v prejšnjem deželnem zboru na slovenski strani imeli premoč klerikalci, na italijanski pa liberalci; obojni so tvorili nekakšno delovno večino. Sedaj so prišli do nadvlade na italijanski strani klerikalci, na slovenski pa liberalci, ki se v svoji ponižnosti imenujejo tudi „samostojne“.

Kake temeljite izpremembe te volitve na slovenski strani niso mogle dati, ker so samostojni poslanci tako pomešani s konservativnimi življi, da se napredni element, kolikor ga sploh med njimi je, nikakor ne bo mogel uveljavljati. Sicer je pa naravno, da se napredni življi ni mogel bolj poka-

zati, ker je popolnoma slučajno prišel do zmage. Če bi ne bili mladostrujarji vzdignili vojske za načela proti starostrujarjem, ali če bi bili vsaj počakali s to vojsko, da bi jo izvojevali po volitvah, bi bržkone niti en naprednjak ne prišel v deželni zbor s slovenske strani. Novostrujarji so mislili, da imajo veliko večjo moč v deželi, nego se je pozneje pokazala. Upali so, da premagajo i starostrujarje i liberalce. Ponesrečilo se jim je oboje. Če bi bilo med novostrujarji res kaj političnih talentov bi ne bili začenjali boja za načela ob tako neugodnem času, kakor so bile letošnje deželnozborske volitve. Da novostrujarji talentov nimajo, sledi iz dejstva, da bi bili klerikalci, če se niso sprli med seboj, dosegli popolno zmago in dobili vseh 14 mandatov. Ker pa so spor provocirali baš sedaj, se jim vsaj lahko očita velika politična nespretnost in taktična nerodnost. Saj namen novostrujarjev pri celi njihovi

akciji je bil lahko najboljši; pomladiti so hoteli politično življenje na Goriškem v Mahniču. Zahrepeno se jim je po neki politični pomladi, po katoliški renesanci na Goriškem. Prepričani smo, da jim pomlad in renesanca ne odideta, seveda ho treba še nekoliko potrpeti. Sami so zakrivali, da taka spomlad pride za celo politično periodo pozneje, kot so mislili. Novostrujarji so si sami napravili svoje delo težje in svoj položaj nerodnejši, ker so bili preveč nestrpni. Prezgodaj so se pomešali v politiko, katere še ne razumejo, in zato so dobili po zasluženju po prstih.

V vsem tem volivnem boju se je jako mnogo govorilo o načelih. Zgodilo se je pa čudo, da se boj za načela ni vršil med katoliškimi strankami in liberalci, marveč v katoliški stranki sami. Za kakšna načela je pravzaprav bil boj? Ali so mar res starostrujarji postali liberalci? Če bi bilo to res, kako pa so mogli potem novostrujarji naglašati, da bi v slučaju, če pride do ožje volitve med novostrujarskim kandidatom in liberalnim, šli raje volit prvega nego drugega. Če je po Mahniču katoliški liberalec — in takšni so starostrujarji — nevarnejši za katoliško stvar nego navaden liberalec, za kakšna načela bi se bili potem novostrujarji v takih ožjih volitvah borili? Ali ni med temi načeli precej kričeče nasprotje? Saj je stvar enostavna: ali ste proti starostrujarjem zaradi načel, katerih, kakor pravite, nimajo, ali pa greste tudi z njimi, in potem molčite o načelih! Zakaj sami nimate takšnih, kakršno zahtevate od svojih nasprotnikov, da bi jih spoštovali.

Po našem mnenju je bil ta boj za načela med staro in novostrujarji samo trenutna epizoda, ki je nekoliko ovrhla politični razvoj na Goriškem, ki ga pa ne bo preprečila. Ta razvoj kaže, da bodo morali zginiti vsi dvoobrazni in dvorezni elementi s političnega površja in da jih bodo nadomestile

odločno demokratične politične organizacije. Takrat bo ločitev duhov v resnici radikalna in se bo gotovo izvršila v tisti smeri, kakor je to pripovedoval že dr. Mahnič v Rimskem Katoliku pred skoraj 20 leti.

Omeniti pa je treba še neko drugo epizodo, o kateri trdimo, da bo imela za politične in socialne razmere na Goriškem občutnejše posledice nego boj za načela med novostrujarji in konservativci. Pri volitvah v mestni kuriji na laški strani so slovenski volivci postali političen faktor. Odločujejo med italijanskimi klerikalci in liberalci. Če bi se bila pri teh volitvah držala disciplina med slovenskimi volivci in če bi ne bilo uskokov med njimi, je bilo mogoče, da se popolnoma porazi in v prah stre italijanska liberalna stranka. To bi bil političen čin, ki bi imel za goriško slovenstvo, specijelno za slovenstvo v Gorici, lahko dalekosežne posledice. Potem bi bila možnost dana, da se spremeni volivni red za deželni zbor, pa tudi za občino Gorica, tako da bi se Slovenci v obeh korporacijah mogli primerno uveljaviti in omejiti italijanski upliv. Kakšnega pomena bi to lahko bilo za slovensko šolstvo v Gorici in deželi in za kulturno stremljenje Slovencev sploh! Posamezniki, ki niso bili nikomur odgovorni za svoje dejanje so vse to preprečili, pomagali goriški liberalni stranki zopet za nekaj časa na noge, — mi jim želimo samo da bi se Slovincem ne bilo treba njihovega dejanja nikoli sramovati.

Zborovanje „Zveze avstrijskih, jugoslovanskih učiteljskih društev v Ljubljani 6., 7. in 8. septembra 1913.“

Petindvajsetletni jubilej je bil to, zato se je praznoval liberalnejše kot kedaj prej. Vzlic temu in svetosti tradicije se je odigral v delegaciji društev intermezzo, ki je motil svečanostne trenutke; gospoda, ki je sedela pri krmilu, je dvignila glave in se s skrbjo vprašala: Ali nismo več in dovolj napredni?

Dvomimo, da je danes stvar jasnejša pred njimi, naj jim bo Henrika Scharrelmanna članek v prevodu odgovor; pisan je l. 1912. in z naslovom „Disziplinarverfahren in der Lehrerschaft“ ter še vedno dovolj aktualen. Naj sledi!

Nekaj let sem grasira v Nemčiji epidemija disciplinarnega postopanja. In ni skozi in skozi „črna Pruska“ sama, ki disciplinarno preganja svoje učitelje. V najmanjšo nemško zvezno državo se razširja bolezen, katere nalezljivost je že davno splošno izpoznana. To je končno popolnoma naravno, veliki brat kaže in mali ga posnemajo. In če niso voljni, no, potem uporabljaja silo. Zato vendar živimo v zvezni državi!

Značilno je, da so se, brez izjeme vsa discipliniranja v zadnjih letih nanašala na politične nazore učiteljstva ali pa so bila posledica konfliktov z šolskimi „oblastmi“ radi proučevanja dotičnih učiteljev. V vsakem nemškem uradniškem zakonu je namreč kakšenkoli slovitih kaučukastih paragrafov, ki ga oblasti komodno uporabljajo, da preganjajo vse nepriljubljene tovariše ali jih odslavljajo iz službe, če nočejo brezpogojno plesati po piščalki predstojnikov.

Nemške oblasti so seveda dobile medtem izidom državnozbornskih volitev pobotnico za neprestano brskiranje in tlačenje vsega stanu. Ta izid volitev je skozi in skozi delo nemških ljudskih učiteljev. Naj bo enkrat čisto odkrito povedano, da je nemško ljudskošolsko učilejstvo, ki je od ustanovitve cesarstva „delalo“ državnozbornske volitve.

Ni pa tudi stanu v državi, ki bi bil tako tesno aliiran z vsemi kulturnimi stremljenji, kot je ravno stan ljudskošolskih učiteljev. Če bi se učiteljstvo enkrat načelno odtegnilo vsemu privatno storjenemu kulturnemu delu in bi ustavilo vse svoje javno delo v službi ljudske izobrazbe in vpliva na javno mnenje, potem bi vsa država počasi a sigurno propadala vsled otopelosti. Nemški „Koofmich“, ki čestokrat

tako široko in napihnjeno nastopa, se upošteva kvečjemu kot širilec kulture v kolonijah, duhovniki pa izgublajajo dan za dnev v svojih najzvestejših pokrajinah moč in vpliv.

Tako in nič drugače so danes dejstva. Le zlobnost in nerazsodnost presojata stvari drugače.

Ljudskošolski učitelj dela povsod sam. Nešteta društva vodijo učitelji, pri vseh stremljenjih k izobrazbi stoji on na čelu, vsi listi različnih smeri se poslužujejo večinoma njega. Vse politične stranke ga stalno in nujno prosijo pomoči. In k temu pride še, da mu je izročeno mišljenje in čustvovanje 95 odstotkov nemške mladine. Oblasti bi morale postaviti toliko nadzorovnikov, kolikor je učiteljev v cesarstvu, če bi hotele resno zdrobiti vso to ogromno moč. Vlade imajo vendar tudi malo slutnje, kako stvari leže. Če so namreč nove volitve pred durmi, se delajo učiteljstvu najčudnejše obljube zaradi izboljšanja plač, zato, da potem, ko so volitve srečno pri kraju, dovolijo kvečjemu zaboj cigar za osebo.

Na te limanice se vlove naravno še nekateri stari gospodje, ki absolutno ne morejo več pojmiti spremenjenega časovnega položaja. Stan kot tak vidi hvala Bogu sedaj jasno in čisto ter dela ob času volitve politiko tako, kot se njemu zdi dobro.

Kdo naj se potem čudi, da je nemško ljudskošolsko učiteljstvo vsled leta trajajočega neprestanega preganjanja in nasilnega tlačenja stanu, vsled sistematičnega dušenja vsakega svobodnega izražanja lastnega mnenja že davno izgubilo potrpežljivost ter se je na svoj način uprlo silnemu pritisku.

Javni upor ne bi vendar imel namena, toda, tajno, proti vsem intenzijam oblasti naperjeno krtovo delo pasivnega odpora je zato toliko uspešnejše.

Koliko učiteljev je v Nemčiji, ki spadajo — seveda tajno v so-

cialdemokracijo. Koliko jih stoji sploh politično in religiozno tako na levici kolikor samo mogoče. Koliko jih končno hodi v vseh učnih in vzgojnih vprašanjih čisto druge poti kot so oblastim ljube. Krivde na tem nima učiteljstvo!!! — Bilo je potrpežljivo dovolj dolgo.

Tako trdimo, da nima nemška vlada nobene sočasno važnejše notranje-politične naloge, kot naposled vendar enkrat nesti srečo in zadovoljnost v hišo nemškega ljudskošolskega učitelja z zadostnimi službenimi prejemki, z ustanovitvijo pametnega uradniškega zakona, z dovoljenjem tako bridko potrebne svobode v vseh učnih zadevah ter z onim socialnim upoštevanjem učiteljskega stanu, ki mu gre radi kulturnega dela, ki ga vrši. V Nemški ni akademično izobraženi profesor, vtopljuje se v takozvanih znanstvenih interesih, poln ubožnih stanovskih predsodkov in stremeč za protekcijo in bogato ženitvijo, ni profesor, ki maršira na čelu kulture, temveč ljudskošolski učitelj. Kdor ne more tega pojmiti, je slep za našo dobo.

Od dvignjenja učiteljskega stanu je končno odvisna osoda vsega naroda.

H. Tuma: Hohenlohe-vi odloki, namestništva v Trstu vzburlili so avstrijsko in italijansko javnost ter posvetili vso neodkritosrčnost politike. Avstrijska vlada brani se z nasprotnim orožjem iredentizma, italijanska potrebuje ga, da svoj vpliv na vzhodni obali jadranskega morja vzdržuje. Slovenska stranka na Primorskem izrablja ta položaj, da iz potrebe vsakdanjsga kruha hujska slovenskega delavca proti priseljencu Lahu. Pri tem pozablja na nedavno ono dobo, ko je bil Trst pristno laško mesto, ko so izključno italijanski delavci ali pa poitalijančeni delavci, za katere se živi krst med nami ni brigal, robotali, ko je slovenski delavec vsled pomanjkanja kruha na lastnem ozemlju postal priseljenc v mesto

in izpodrival korak za korakom dan za dnevom italijanskega delavca od zaslužka. Prirodni razvoj industrijalizma premenil je danes položaj narodnosti v Trstu. Slovenski priseljenci se danes v odločilnem številu nad italijanskimi reklamirajo zase edino domovno pravico. Kakor povsod na svetu v političnem boju odločati je začela premoč delavske mase. Industrija je delavsko maso v Trstu ustvarila, delavska masa sedaj zahteva premoč zase. Inteligenca pa neoporečni zgodovinski razvoj prikriva. Mi pa ga vidimo istega jasno, zato se nam zde Hohenlohevi odloki brez pomena v narodnostnem boju v Trstu ter vidimo v njem le nepotreben korak samoobrambe vladnega aparata. Naravna pot bi pač bila ona, katero avstrijski militarizem narekuje, t. j. odstranitev avtonomije tržaške občine. Avstrijska vlada imela bi potem prosto pot, nam pa je vsak absolutizem zoprn, ker vemo, da je ravno trohica avtonomije odprla pot razvoju delavstva in posebej slovenskega ljudstva.

Na Češkem je vlada na ljubo nemški nacionalni stranki uničila avtonomijo ter prekršila s tem temeljne zakone avstrijske. Ker je pa avstrijska javnost vajena prenašati v državnem zboru § 14 in narodnosti politični boji kriče po uporabi tega § tudi ne moremo videti nič posebnega v dejstvu, da je avstrijska vlada poslala svojega cesarskega komisarja v zlato Prago, da gospodari v imenu nesposobnega deželnega zbora. Avtonomija nam je predpogoj vsemu javnemu življenju, za avtonomijo pa morejo biti državljani sposobni v tem, da isto bolj ljubijo kakor majhne osebne in strankarske cilje. Ako ne, da naj bo cesarski komisar memento meščanskim strankam, da so nesposobne zastopati avtonomijo in demokracijo.

Strokovno gibanje med delavstvom na Češkem leta 1912 kaže velik napredek. V češko-slovanskem združenju je bilo

53 zvez z 106.448 članov, kar kaže proti letu 1911. 20.74% narasti. Večji del članov je na Češkem 85.253 članov, na Moravskem 12.701, v Spodnjem Avstrijskem 4381, v raznih deželah 135 in na Šlezkem 72. Leta 1905. bilo je v 51 zvezah 29.511 članov. Število se je toraj v 7 letih več nego potrojilo. Podporščin izdalo se je tekom leta 1912 992.000,35 kron. Največ je organiziranih kovinarskih delavcev to je 17.522 z dohodka 450.892,00 kron. Strokovne zveze skupno izdajajo 42 časopisov od katerih 36 v Pragi, 2 v Brnu, 2 na Dunaju, 1 v Mostih in 1 v Toplicah, skupaj 121.730 iztisov.

V Zjedinjenih državah Severne Amerike stopile so dne 23. julija t. l. v bakrenem okrožju države Michigan nazvanem Copper Country (Domovina bakra) delavci v štrajk. Med okoli 25.000 delavci je ogromna večina Slovencev. Zahtevajo 8 urni delavnik, najmanjšo plačo 3 dolarje (to je 15 kron) na dan za delavce pod zemljo (sedaj imajo 1.85 dolar je okoli 9 kron) ter priznanje rudarske organizacije v zvezi „Western Federation of Miners“. Slovenske delavce vzbujajo k odporu listi „Proletarec“ glasilo socialnih demokratov, „Glas svobode“ glasilo svobodnih Slovencev v Ameriki in „Glasilo“ narodno-naprednih elementov. Žal se tudi v Ameriki neuki slovenski delavci dajejo zapejljavati v stavkokaze. Poseben velik odpor vzbudil je med delavci nastop slovenskega župnika v Galumetu Luka Klopčiča, ki je delavce v cerkvi pozivljal na dela. Solidarno delavstvo si kljub temu izvojuje zmago kakor nedavno delavci v svinčevih rudnikih Missurija.

Organizacija ameriškanskih socialistov. — Zedinjene države severne Amerike bližajo se brzim korakom številu 100 milijonov prebivalstva. Nekdaj agrarna država postaja eminentno industrijalna. Vsled široke površine je organizacija socialistov težav-

nejša nego drugod, s posebnim ozirom na to, da je skupna država sestavljena iz 48 avtonomnih zveznih držav. Že stroški sami za konference so veliki, da je socialdemokratska stranka imela svoje zборе le vsako IV. leto, pred vsakokratnimi volitvami predsednika. Letos sklenila je stranka, da se bo strankarski zbor vršil vsako drugo. Osrednja organizacija je narodni svet 100 delegatov ki ima sestanke vsakih 6 mesecev, sedanjí predsednik je Morris Hillquit. Najvplivnejši sodrug je Duncan. Mac Donald, tajnik strokovne organizacije rudarjev (80.000 članov) v Illinois.

Važne diskusije so se vršile radi udeležbe ameriškanskih socialistov internacionalnega kongresa, ki bo leta 1914. na Dunaju. Sklenilo se je, naj se zahteva za organizacije severne Amerike 20 delegatov. Na prvi kongres pošljejo na vsakih 10.000 članov enega, skupaj 11 delegatov. Poleg tega gre več delegatov na lastne stroške. Ožji izvrševalni odbor narodnega sveta šteje 5 članov.

Privatno uradništvo se v kulturnih državah vedno bolj bliža socializmu. Večje ko je mesto bolj čuti uradništvo potrebo ne le skupne stanovske organizacije, ampak tudi potrebo naslonitve na splošno delavsko organizacijo.

Zadnja številka Trgovačkog Namještenika v Zagrebu prinesla je članek, s katerim poroča o sklepu uprave, da je zveza trgovskih nastavljenecv prijavila svoj pristop v mednarodno organizacijo strokovnih zvez. S tem sklepom, tako povdarja glasiloo trgovskih uslužbencev, se je hotelo povdariti, da tudi organizacija trgovskih uslužbencev ne pričakuje nobenega uspeha od zastopanja samih stanovskih interesov, da ne pričakuje nobene milosti od delodajalcev, nego le od odločnosti v borbi skupno z delavskimi organizacijami.

Zanimiva je statistika odvetniških uradnikov na Nemškem, katero je nedavno izdala zveza pisar-

niških uslužbencev. 10.000 nemških odvetnikov ima približno 30.000 osebja. 86% vajencev, 14% ženskih pomočnic, skoraj polovica v starosti do 20 let. Iz tega sledi, da se izkorišča brezobzirno mlada delavska moč kakor tudi, da služba v odvetniški pisarni ne nudi nikomur prihodnosti marveč je prehodna doba za mladeniče brez šole in posla. Večina pomočniškega uradništva ima do 75 mark na mesec, le neznatno procentno število nad 200 mark. Delavni čas je v 36% 8 ur na dan, v 14% 8 in pol, v 43% 9 ur, v 6·3% 9 in pol do 10 ur. Polovica osebja torej dela nad 9 ur. 15½% pisaren nima nikakega nedeljskega počitka, dočim je vsakoletni dopust v navadi pri 83%. Odvetniški uslužbenci izhajajo večinoma iz delavskih in malomeščanskih krogov. 75% imelo jih je le ljudskošolsko izobrazbo. Vse te žalostne razmere so vzrok nizkemu socialnemu položaju uradniškega osebja.

Tarifna pogodba pridobiva priznanja v vseh kulturnih državah. Iz delavskih vrst po internacionalni organizaciji strokovnih društev prišla je inicijativa, ki vvaja nove elemente v občne državljanske zakone. Na Angleškem, Nemškem in Avstriji stopila je v moč cela vrsta pogodb med organiziranimi delavci na eni strani in delodajalci na drugi. Tudi francoski parlament sprejel je letos na predlog delavskega zastopnika Groussier-a načrt o kolektivnih pogodbah dela (projet de loi sur la convention collective du travail). Tarifna pogodba ustvarja stalno ekonomično podlago delavstvu in po principu Marxa mora iz te podlage rasti nova prósвета, nov razvoj.

Kongres narodnih strokovnih organizacij zboroval je v Ljubljani 15. in 16. avgusta. Po osebah, ki so imele vodilno besedo, dr. V. Ravnihar, dr. Josip Mandič, dr. K. Triler, dr. F. Novak in po vsebini njih izjav ne moremo priznavati kongresu za delavstvo nobenega

druzega pomena nego to, da skušajo propadajoče narodne in liberalne stranke po separatističnih organizacijah cepiti slovensko delavstvo od močne interracionalne skupne organizacije. Da imajo pri delavcih, ki se nabirajo po ogromni večini iz kmetov, z navadnimi demagogičnimi frazami lahko stališče se posebej razume, kedor pozna neugodno statistično razmerje kvalificiranih obrtnih in stalnih fabričnih delavcev na Slovenskem. Nemirno gibanje in vedno pri- in odseljevanje delavcev iz dežele v mesto sploh otežuje tudi še tako dobri organizaciji uspešno delo. Tem lažje je demagogija med nestalnimi in neukimi elementi. Kongres narodnih strokovnih organizacij nam dejansko nič družega ne predstavlja nego poskus skupiti pod nadzorstvom slovenskega meščanstva maso nezavednih delavcev v svrhu okrepitve narodnih in liberalnih strank ob splošni volilni pravici, in žal — za demonstracije po ulicah!

Klofač, državni poslanec češki, predaval je v Chicagu in drugod v različnih društvi o Balkanski vojni. Zahteval je „Jugoslovansko federativno republiko“ na Balkanu, trdeč, da je „Jugoslovan rojen demokrat“.

Veda.

Državnoznanstvo.

Karl Lončar. Dr. Viktor Tiller, Ustavoznanstvo avstrijsko - ogrske države. Rudolfovo, 1912. — Državoznanstvo Avstro-Ogrske, Rudolfovo, 1913. Z rastočo demokratizacijo vseh javnih poslov se čuti tudi potreba po politični ali državljanski izobrazbi. Vedno širši je krog onih, ki se jim odpirajo vrata raznih postavodajalnih zbornic in upravnih korporacij. Politične pravice se širijo, a nalagajo tudi nove, doslej nezane ali malo znane dolžnosti. Kakor povesod, zahteva i tukaj praksa potrebne teorije, teoretične izobrazbe. Rauch-

berg, profesor narodnega gospodarstva in statistike na nemškem vseučilišču v Pragi, piše: „Posamezen državljan, ki pozna bistvo in naprave, naloge in delo države, uporablja politične pravice razumno, izpolnjuje zvesto javne dolžnosti in presoja vprašanja javnega življenja po lastnem preudarku. Splošno blagostanje pospešujemo z razširjanjem politične izobrazbe, ker moč in deloma zmoglost držav temelji na krepkem mišljenju njih državljanov in morajo vsi prizadeti imeti socialno umevanje in zavest dolžnosti pri reševanju velikih družabnih vprašanj novega časa.“*)

A Rauchberg se v tem citatu ne dotika samo politične izobrazbe, ampak tudi vzgoje. Bilo bi namreč napačno, ako bi mislili, da politična izobrazba zadošča že sama na sebi. Poleg nje, ki je potrebna, ker bistri in krepi našo preudarnost, stoji politična vzgoja, ki nam še le omogoči, da pridobljeno znanje uporabljamo v prid celoti. Ne samo potitični razum, ne samo znanje, marveč tudi in v prvi vrsti krepka življenska volja, odločna značajnost, čut politične odgovornosti — to so stebri države in družbe.

Ako spoznamo potrebo državljske vzgoje in državljskega pouka, potem moramo tudi odobravati sredstvo, ki naj nas dovede do tega cilja. Na prvem mestu je poklicana šola, da daje bodočim državljanom primerno državljsko vzgojo in pouk. V Nemčiji so ustanovili poseben časopis „Vergangenheit und Gegenwart“**), ki naj zagovarja nove cilje in nove metode v zgodovinskem pouku. Avstrijska učna uprava je v najvišji razred naših srednjih šol uvedla državljski pouk pri domovinoznanstvu, ki ga pridaje strokovni učitelj zgodovine. To je hvalevreden korak, ki

naj bi mu sledili drugi. Ne samo politični pouk, ki ga daje posamezen učitelj, marveč ves šolski organizem naj bi prevečala politična vzgoja v tem pomenu, da bi gojila v učencih čut skupnosti, dolžnosti in odgovornosti nasproti narodu, državi in družbi. Seveda bi potem šola morala imeti več stike z dnevnim življenjem, z življenskimi dejstvi, pred katerimi je mladina sedaj preveč zaprta, prepuščena sama sebi in svoji okolici. Po izgledu starih Grkov in Rimljanov bi vzgojevala šola svojo mladino za državljske, zavedajoče se svojih pravic in dolžnosti, za skupnost, ki se kaže v narodih, državah, človeški družbi; zakaj človek je po svoji narodi družabno bitje ali, kakor ga je imenoval Aristoteles „zoon politikón“. Od take državljske vzgoje in izobrazbe pričakujejo moderni pedagogi zboljšanje dosedanjega, dostikrat popolnoma korumpiranega javnega življenja, ki ubija najboljše ljudi in preti s pogubo človeški kulturi in civilizaciji.

Med Slovenci je objavil prof. Fr. Orožen leta 1899. spis „Ustavoznanstvo“, ki je bil doslej prvi slovenski priročnik v tej stroki. Nove cilje in metode moderne pedagogike v smeri podružabljenja šolstva pa propagira zlasti prof. dr. Drag. Ozvald. Orožnovi knjigi se pridružujeta sedaj Tillerjevi brošuri, ki sta v celoti in prav dobro uporabni, le na nekatere podrobnosti bi opozarjal.

Najprej bi bilo umestneje, ako bi se naslov brošur glasil tako, kakor piše pisatelj sam v „Državoznanstvu“ str. 3 (pod črto), namreč: Državoznanstvo, 1. del: Ustavoznanstvo, 2. del: Upravoznanstvo.

Splošno je v Tillerjevih spisih ogrsko-hrvaška ustava in uprava prikrajšana nasproti avstrijski, kar je že omenjal dr. Sokulj v „Nastavnem Vjestniku“*), oziroma ogr-

*) Dr. Heinrich Rauchberg, Oesterreichische Bürgerkunde. Dunaj, 1912, str. 8.

**) Zeitschrift für den Geschichtsunterricht und staatsbürgerliche Erziehung in allen Schulgattungen. Lipsko, 1 zvezek je izšel 2. II. 1911.

*) „Nastavni Vjesnik“, 1913, str. 225—526.

sko-hrvaška ustava in uprava nista podani dovolj jasno. O ogrskih in hrvaških županijah, oziroma županijskih in mestnih municipijih ne dobimo točne slike. Pri ogrsko-hrvaških finančah ni jasno razvideti, kaj je kvota in tangenta. Kakor posnemam iz naznanjene literature je uporabljal dr. Tiller za ogrsko-hrvaške razmere tudi knjigo dr. Jos. Modestine, *Zemljepis i statistika austro-ugarske monarhije*, Zagreb 1912, ki je pa glede ustave in uprave pomanjkljiva, kar ji je očital dr. Fugger v „Nastavnem Vjestniku“ (**). Izraza „banalna in septemviralna tabla“ nadomestimo z „banskim in septemviralnim stolom“ oziroma „sodiščem“.

Pri opisovanju razvoja avstro-ogrške monarhije bi bilo morebiti umestno, ker se precej podrobno imenujejo pridobitve, da bi se bila omenila še udeležba Avstrije pri tretji razdelitvi Poljske, ki nam je prinesla zapadno Galicijo. (Ustavoznanstvo, str. 6). Ali bi ne bilo dobro, ako bi za nemški „Leibeigenschaft“ rabili izraz „nesvojnost“, ker razloček med dednim in graščinskim podložništvom ali tlačanstvom ni tako očividen (str. 12 in 13)? V Orožnovem „Ustavoznanstvu“ se to zamenjava in se govori, kakor bi bil cesar Josip II. osvobodil kmete tlake, kar je seveda napačno.

Pri avstrijski ustavi omenjam, da je splošna volilna skupina (V. kurija) za deželni zbor uvedena ne samo v 7, marveč v 11 deželnih zborih (str. 24). Predsednikov deželnih zborov ne smemo imenovati deželne predsednike (str. 25), ker ti so načelniki državne oblasti v posameznih deželah (cesarski namestniki), oni so pa načelniki avtonomne deželne oblasti (deželni glavarji). Na Gornjem Avstrijskem nimajo deželnega maršala, ampak deželnega glavarja (str. 25). Iz preglednice deželnih odbornikov v posameznih deželah (str. 25) je raz-

(**) „Nastavni Vjesnik“, 1913, str. 456–463.

vidno njih število 4–8, v spisu pa se pravi, da jih je 4–9 (str. 26). Iz preglednice državnih poslancev po Tržaškem (str. 40) je razvideti, kakor bi volil Trst z okolico 6 državnih poslancev, dasi se v spisu pravilno bere, da jih voli 5. Na Moravskem in v Bukovini so tudi za deželnozbornske volitve uvedeni narodni katastri (str. 20).

Pri avstrijski upravi ni povedano točno, ako se reče, da je najstarejše vseučilišče nemško v Pragi, ki ga je ustanovil Karol IV. leta 1348. (Državoznanstvo str. 18). Tako pač navadno pravijo zlasti nemške knjige, toda upravičeno to ni. Karol IV. je ustanovil prvo vseučilišče v nemškem cesarstvu v Pragi, ki pa ni bilo nemško v današnjem pomenu besede, ampak latinsko, čeprav so imeli Nemci do leta 1409. prvenstvo na njem. Pozneje so odločevali Čehi, a zato zopet še ni bilo češko v današnjem pomenu, ampak vedno še latinsko. Nemški pisatelji radi tu zamenjajo politični pojem z narodnim.

Nekatere druge drobnosti na pr. na str. 12, 19, 24, 26, 38 so očitvidno tiskovne ali stilistične napake.

Literatura.

Pesnitev.

H. Tuma. Leonid Andrejev: *Judež Iškarijot*. Eleazar. Poslovenil Vinkjentjev. Goriška Tiskarna 1913. Andrejev postal je znan ruskemu občinstvu leta 1901., ki je izdal svojo povest „Žil — Bil“. Pisal je že poprej v list „Kurjez“, ne da bi obudil posebnega zanimanja. Šele Jasinski in za njim merodajni, strogi kritik Mihajlovski sta opozorila literarno občinstvo nanj. Danes je Andrejev poleg Veresajeva in Gorkega najpriljubnejši pisatelj ruski. Njegov jezik je fino izdelan, moč njegova v najtanjši psihologiji. Najboljši njegov proizvod prve dobe je kratka povest „Misel“, izšla aprila 1902.

Vinkjentjev nam je prevel dve povesti iz življenja Jezusa, ki so

ob enem vzbujale občudovanje in močne proteste. Eleazar je spisan avgusta 1906., Juda Iškarjot je bil končan 24./2. 1907. na otoku Capri pri Neapolju. Vsa lepota jezika in psiholoških odtenkov je izražena v obeh.

Eleazar je zgoča satira največjega čudeža Jezusovega, obuditev od smrti Eleazarja, ki je bil že 3 dni v grobu. Prijatelji in znanci so napravili vstalemu Eleazarju šumno gostijo. Neki neprevidnež je razkril v vsej brezobzirni nagoti resnico z vprašanjem: „Zakaj nam ne poveš Eleazar — kaj je bilo tam“? In Eleazar ni znal, ni mogel ničesar povedati. Onkraj groba je temna, prazna brezkončnost! Jezusov čudež je imel za seboj le neprestano grozo. Kamor je prišel Eleazar, kogar je pogledal, tam je vse omrtvelo, tam je prestalo vsako veselje, je nastopila smrt kot votla tema neskončnosti. Kakor gobavca so se jeli izogibati Eleazarja ljudje, ni bilo na zemlji toplote ne svetlobe, ki bi mogla ogreti Eleazarja in razsvetliti mrak njegovih oči. Nikdo se ni vrnil od njega tak kakoršen je prišel, prazna senca je zagnila vsakemu dušo, ko je odšel od Eleazarja. Vse je postalo pred očmi pusto, podobno svetlim sencam v temni noči. V pustoto in mrak je zakrit človek, brezupno trepetal pred grozo večnosti.

Eleazarja je hotel videti veliki umetnik kipar Avrelij. Ko se je vrnil od njega in ustvaril novo delo, bilo je nestvor. „Na pretenki, skrivljeni vejici, na spačeni njeni pretvari je krivo in čudno ležala slepa, brezobrazna, razkoračena gruda, nekaj zmetanega na znotraj, nekaj zmetanega na zunaj, nekaj divjih odrtržkov, ki so brezsilno stremeli uiti pred samimi seboj“. Ko so prijatelji govorili Avreliju o lepoti, dobili so odgovor: „no, vendar je vse to laž!“

Poklical je k sebi Eleazarja cesar Avgust. Oblekli so ga razkošno. No zdelo se je „kakor bi nadel na staro gnjijočo rakev, ki je

začela že razpadati, novo pozlato in privesili nove, vesele trepke“. V Rimu je prišel k Eleazarju razposajen pijanec. Ko je pogledal Eleazarja, utihnilo mu je veselje, ostal je vse življenje pijan in strašne sanje senčile so njegovo nesrečno glavo. — Obiskala sta ga ženin in nevesta. Eleazar ju je pogledal in nju ljubezen je ostala do konca življenja mračna kot nagrobne ciprese. — Prišel je k Eleazarju modrijan; ni bilo dolgo časa, ko je čutil, da spoznanje groze ni še groza, prikazen smrti ni smrt, da sta modrost in glupost enaki pred obličjem brezkončnosti. Izginila mu je meja med spoznanjem in zmoto, med lažjo in resnico. V praznoti je obvisela njegova duša. Zgrabil se je za sivo glavo in topo kričal: Ne morem misliti, ne morem misliti! — Stopil je Eleazar pred Avgusta.

„Moje carstvo je carstvo živih, sovražim laž in resnico smrti. Pod zaščito moje oblasti se trudi in veseli moj narod. Ne slišiš divnih življenskih harmonij? Blagoslovljeno veliko božansko življenje! Ti siromašen ostanek, nedojeden od smrti, vdihaš ljudem tugo in gnjus življenja; kakor gosenica na polji, objedaš tolsti klas radosti in bruhaš sluz obupa in žalosti. Ne trpim kristjanov, oni stresajo drevo življenja, ne puste, da bi se pokrilo s plodom, ne puste, da bi blagodišeče cvetje pršelo po vetru“. A ko je cesar v vsej svoji zavesti in moči pogledal Eleazarju v oči, je vskliknil: „Ubil si me!“ Spomnil se je svojega naroda. Ostra bol je napolnila njegovo že otrpelo srce: „obsojeni na pogin, svetle sence v mraku brezkončnega, krhke posode z živo poljočo krvjo, s srcem, ki pozna žalost in veliko radost“, je pomislil z nežnostjo. Ko je razmišljal, se je nagibala tehničica zdaj na stran življenja zdaj na stran smrti, polagoma se je vrnil v življenje. Spomin na narod ga je rešil. —

Naslednjega dne so po povelju cesarja izžgali Eleazarju oči s kaljenim železom. Tako se je vrnil

Eleazar v puščavo in puščava ga je sprejela z „zvižgajočim dihom vetra in znojem razkaljenega solnca“. Nekoč se je zgodilo, da je Eleazar šel in se ni več vrnil.

Z razdirajočo silo nam je Andrejev načrtal brezmiselnost največjega čudeža.

„Smrt poznal je le oni, ki je umrl, a živ človek je poznal le življenje — in med njima ni mostu“.

— — — Povest Judeža iz Karijota nam psihologično realno riše Jezusa in njegovo okolico. Drobni, molčeči, blagi Jezus, ki je sprejel med svoje učence obrekovanega Judu z ono nevzdržljivo ljubeznijo, ki ga je vlekla k zavrženim in neljubljenim. Peter je močan, ko se zgane, vzbudi daleč slišen zvok, mu zveni kameniti tlak pod nogami, šumi sam vzduh okoli njega. Ko se učenci zabavajo v puščavi, kaže svojo telesno silo in vali težke skale. Ivan, lep, čist ni imel pege na snežno čisti vesti. V puščavi je prinesel Jezusu smehljaje modrikasto jaščerico. Tomaž je razpraševal o vsem, gledal z jasnimi očmi na vse, a znal le malo. Matej je učeno navaljal modre reke iz pisma stare zaveze.

V par potezah označi Andrejev na Petru in učencih, kar se pozneje kaže na cerkvi kot zgodovinski značaj.

Juda je zato titanske, a zagonetne postave, umljiv le po visoki intuiciji. Izpačenega, neprijetnega obraza je lagal vedno, tudi molče. Pametni ljudje so po njegovem mnenju oni, kateri znajo skrivati svoje misli in svoja dejanja. Kdo bi bil moj oče, saj ne vem, s kom je mati delila postelj? A ko so hoteli nekoč kamnati Jezusa in učence, je bil edini Juda, ki je odvrnil ljudi z laganjem, psovanjem in spatenjem. Ko sta Peter in Filip v puščavi valila skale, se je izgovarjal, da ne more, da ga bole prsi. No, ko ga je Peter pozval na tekmovanje, dvigal je vedno večje in težje, tako da ga Peter ni dospel.

Po igri so družno in veselo šli Jezusovi učenci naprej, le močni Juda je zaostajal in požiral za njimi prah. Zakaj me ne ljubi On? Zakaj ljubi le njih? Pa naj ostanem sam, jaki, drzni in prekrasni Juda! Ko je Juda ukradel tri dinarje, so ga součenci natožili Jezusu. Ta jim je odvrnil, da je denar last vseh. Ivan se je vzradostil nad tem Jezusovim izrekom ter poljubil Judu. Juda je zato Tomažu očital: Ako bi ne ukradel treh dinarjev, li bi kedaj poznal Ivan, kaj je vzradoščenje? Peter in Ivan sta tekmovala med seboj, koga ljubi bolj Jezus. Obema posamez je Juda razsodil enako ugodno. Ko pa sta ga skupaj vprašala, kdo bo prvi poleg Jezusa, odgovoril je obema: Jaz! O učencih sodi, da so dobri, zato tudi Jezusa zapuste in se poskrijejo. Pokažejo se šele takrat, ko polože Jezusa v grob. Svojega učitelja ljubijo že mrtvega. Šele takrat postanejo sami učitelji. Ali morejo pošteni ljudje ločiti pristno od ponarejenega? To znajo le separji! Ko je Juda Jezusa prodal za 30 srebrnikov, tem pozornejše mu je stregel. Marijo Magdaleno nesramno vpraša: koliko si je prislužila, ko je bila vlačuga! Kaj se greha boji, kdor ga je že storil? Ali se mrtvi boji smrti in ne živi? Ko trdijo učenci, da morajo sodniki oprostiti Jezusa, ker bodo sicer odgovarjali pred istinitim sodnikom, se Juda smeje in vpraša: Kaj je še kak istiniti sodnik? Ko vsi Jezusa zapuste, Juda vzklikne: Jaz sem s Teboj! Ko Jezusa križajo in plaka mati njegova, vpraša: Ali morda pomenijo kaj te solze in solze vseh mater, vseh ženščin na svetu? Le plakaj mati in še dolgo bodo plakale s Teboj vred vse matere zemlje, dokler ne pridem jaz, skupaj z Jezusom in ne porušiva smrti. Neomejeno in radostno osamljen je začutil brezcilje vseh sil, ki dejstvujejo na svetu, vse je odpahnil od sebe.

Ko Jezus vpraša: Judež, s poljubom izdajaš sina človeškega, molčeč in strog kakor smrt v svo-

jem ponosnem veličastvu stoji Judež iz Karijota ter v sebi odgovarja: „Da! S poljubom ljubezni te izdajam! S poljubom ljubezni te izdajam v sramočenju, trpinčenju, v smrt! Z glasom ljubezni kličemo krvnike, postavimo križ in povzdignemo visoko nad zemljo od ljubezni križano ljubezen“.

Ko Peter zataji Jezusa in odide z dvorišča, ostala sta Jezus in Juda sredi tolpe samo ona dva, neločljiva do smrti, krepko združena v skupnem trpljenju — ta katerega so izdali v zasmeh in oni, ki ga je izdal. „Iz enega kelih trpljenja kot brata sta pila oba, izdanec in izdajalec in zgoča tekočina je palila čiste in nečiste ustne“.

Ko se mu Peter zagovarja, zakaj niso učenci priskočili Jezusu na pomoč, odgovarja: „Kdor ljubi, ta ne vpraša kaj početi. Gre in stori vse. Kjer je žrtva, le tam je rabelj in le tam je izdajalec. Žrtva je trpljenje za onega samega, a sramota za vse“. Ko Ivan pravi, da je Jezus s svojo smrtjo vzel nase grehe vseh, ga vpraša: „Ali se morda ne pričinja pri tebi rod izdajalcev, narod malodušnih in lažnikov? Skoro bode te poljubljali križ, na katerega ste pustili pripeti Jezusa!“ Tomažu pa odgovarja: Kaj ne razumeš, da si ti sedaj le straža na grobu mrive pravice? Bodi proklet Tomaž, brezploden in beden ostaneš na vekomaj!

In Juda hoče k Jezusu. Ali se bodeš srdil nad menoj tudi sedaj, ali me pošlješ v pekel? Pojdem in na ognju Tvojega pekla bom koval železo ter razrušim Tvoje nebo! Ali takrat zaupaš meni, ali pojdeš takrat nazaj na zemljo, Jezus!

Ko si je Juda skrbno pripravil zanjko, vzklikne: „Sprejmi me ljubeznivo, truden sem!“

Prevod je v marsičem netočen. Prevajalec ogiblje se često ruskih besed, ki so istega pomen kakor v slovenščini in jih nadomešča z drugimi. Često rabi neznačilne besede mesto, da bi porabil krepko rusko,

ki je lahko umljiva in bi le obogatlila slovenski jezik. Često opisuje namesto, da bi vzel ruske besede kakor stoje. Andrejev pravi: „Skri-válos kakóje-to, tajnoje namjerénje, bil zloj i kovarnij raščót“, skrivala se je neka tajna namera, bil zel in kovaren prevdarek. Vinkjentjev pa prevaja: se skriva neka tajna, zlobno in zavratno preračunjena, namera. Slovenščina in ruščina enako poznata in rabita zel in zloben, čemu staviti eno za drugo? Andrejev imenuje Jizus, Vinkjentjev nadomešča Kristus. Andrejev pravi vleklo, Vinkjentjev privlačevalo. Andrejev neljubljenim, Vinkjentjev nepriljubljenim. Dvigat se je slovenski gibati in ne vzdigovati. Vzduh (staroslovenski in ruski ter vdomačeno tudi pri nas) nepotrebno prevaja za zrak, drugod zopet rabi isto besedo. „Nedvigajas in nemjenjajas prozračni vozduh vnjimateljni in čutki“, ni se gibal, ni se menjal čisti vzduh, pozoren in čután. Vinkjentjev pa prevaja: ni se menjaval ne vzdigoval, ostal je pazljiv in poslušen. Andrejev rabi vrnivšega, Vinkjentjev: vračajočega. Andrejev pravi: solnce je zahodilo, Vinkjentjev: zahajalo. Lože je postelj in ne ležišče. Kretnja je Gebärde. Andrejev rabi dviženje, kar je gibanje. I takda so vsjih starón jih zahvalila spakojnaja tma“ prevaja Vinkjentjev: In ko jih je od vseh strani obkročila gluha noč, namesto, da bi sledil ruščini: in ko jih je od vseh strani objela pokojna tema. „Pustota in mrak pred grozo brezkončnega“ je premenil Vinkjentjev v pustinjo in mrak pred grozo večnosti, drugod zopet rabi točno brezkončnost. Prav je pustota. Podobje ni predpodoba, ampak potvora ali pretvara. Gruda ni masa in ves odstavek na str. 146 doli je kar najslabše predelan. Ne strujino žuborenje, ampak žuborenje struje. Ruščina se povsodi ogiblje adjektivu, katerega smo se nalezli za nemške sestavljenke. Itd.. itd...

Krasen jezik Andrejev pač zasluži boljšega prevajanja.

Omladina, glasilo slovenskega narodno-radikalnega dijaštva nastopila je X. leto svojega obstanka. V prvih svojih početkih je rada sledila marsikateri ideji socializma in obečala je, da akademična mladina nepristrano prouči veliko delavsko gibanje kot nositelja vsega socialnega gibanja. Malenkostno politično življenje, ki našega dijaka doma in v tujini obdaja, ideologizem, ki našega dijaka iz kmečkega stanu mora prevzemati, zaneslo je tudi urednike Omladine v strujo, ki je zapustila trezno pot racionalizma. Odklanja sicer zastarelo strujo liberalizma z zofistikom in ravno s to bori se proti socializmu. Še danes pa ni pojasnila zadostno niti svoje radikalnosti in niti narodnosti. S prvega početka nadelo si je dijaštvo umetno ime narodnega radikalizma, ker je mislilo, da brez oficijelnega političnega nadpisa ne more nastopiti in ker je naletelo na dve besedi, ki prijetno zvene meščanstvu in mladini: „narodno“, „radikalno“. Tam nekje na Francoskem se zove velika politična stranka tako, nje nadpis bi naj dičil lahko tudi mlado politično stranko na Slovenskem. Vendar pozdravljamo prav iskreno Omladino z X. letom. Prinesla nam je mnogo lepih razprav in marsikako jedro samostojnega dela naše akademične mladine. Z zanimanjem sledimo kako racionalni elementi polagoma odpadajo od Omladine in se pridružujejo socializmu in kako se tesneje oklepajo narodnosti in radikalnosti oni elementi, ki brez dvoma veliko čitajo, pa ne morejo priti do logičnega sklepa, ki se iz čustvenosti ne morejo odtrgati od

tal domačega malega življenja, na katerih so vzrasli. Prisojamo brez družega Omladini veliko zaslugo, da je vzdramila našo akademično mladino k delu, delo pa jo privede k spoznanju. Pod tem znamenjem pozdravljamo 10-letje Omladine.

Iz uredništva.

„Veda“ očitala je uredništvu „Naših Zapiskov“, da kakor „iz šole“ pod črto popravlja sotrudnikom izraze. Da ne bode nesporazumljena s sotrudniki izjavljamo, da uredništvo „Naših Zapiskov“ pušča pisateljem polno svobodo pisave. Zato prinaša članke neizpremenjene. Neobhodna potreba pa je ustanovitev znanstvene terminologije. Nimamo kompetentnega organa, ki bi delal na enotno terminologijo in vendar je ta predpogoj vsakemu kolikor količkaj znanstvenemu razpravljanju. Zaradi tega se uredništvo čuti dolžno delati na sprejem opredeljenih terminov ter na izločevanje nepotrebnih ptujk, ki motijo jasen izraz slovenskega jezika, med katere spadajo tudi nepotrebni in često nezmiselni hrvatizmi. Da zavzame uredništvo svoje stališče in da ob enem da polno svobodo izraza pisateljem, radi tega pušča v tekstu izraze neizpremenjene, pod črto ali poleg pa predlaga pravilnejše termine. S tem namenom držalo se bo uredništvo i nadalje želeč o predlaganih terminih diskusije, ki nam je prepotrebna za enotno znanstveno terminologijo. Ne zastopamo torej kake šolarske metode, kakor se nam hoče očitati, marveč opozoriti na dvoje svobodnih mnenj.

»Našim Zapiskom« v oceno ali zameno doposlane publikacije:

Aškerčeva čitanka izdala in založila »Svobodna misel« v Pragi 1913, cena v navadni opremi 1 K, v boljši 1'80 K.

Bolgarska slovnica za Slovence s čitanko in slovensko-bolgarskimi razgovori, sestavil prof. Anton Bezenšek v Sofiji 1913, cena 1'40 K.

Uvod u eksperimentalnu pedagogiju, II. dio: Opća eksperimentalna didaktika sastavio dr. Pajo Radosavljević v Zagrebu 1912.

O slovenskem učnem jeziku na srednjih šolah, namenjenih Slovencem založilo »Društvo slov. Profesorjev« v Ljubljani 1913.

Statistika srednjih šol na Slovenskem in v Istri, preštanpano iz »Nastavnoga vjesnika« Zagreb 1913.

Izveštaj ravnateljstva zemaljske blagajne za poslovnu godinu 1909./1910. i 1911., Zagreb 1913.

Erhebung über die Kinderarbeit in Oesterreich im Jahre 1908, II. Teil: Textliche Darstellung, Wien 1913. Alfred Hölder, izdal c. kr. delovno-statistični urad v trgovskem ministerstvu.

Čas, letnik VII. zvezek 4, Ljubljana 1913.

Omladina, leto X. št. 1.—4., v Pragi 1913.

Ljubljanski Zvon, letnik XXXIII. št. 8., v Ljubljani 1913.

Veda, leto III. št. 4.—5.

Prudy, ročnik IV. čislo 8., 9., Ružomberok 1913.

Akademie, leto XVII. št. 10.—12., v Pragi 1913.

Swiat Slowianski, rocznik IX. šte. 103., 104., 105., Krakow 1913.

Staroslovan, leto I. št. 1. in 2, Kremsier 1913.

Strokovna glasila:

Stavbinski delavec.

Rudar.

International, glasilo pekovskih delavcev.

Železničar.

Glos Urzedniczy, Krakow, glasilo privatnih uradnikov.

Budučnost, Sarajevo, glasilo privatnih uradnikov.

Makedonski glas, god. I. št. 2., 3., Peterburg 1913.

Politična glasila:

Proletarec, glasilo ameriškega, socialističnega delavstva, Chicago.

»Glasilo« slovenske narodne podporne jednote, Chicago.

Glas svobode, glasilo svobodomiselnih Slovencev v Ameriki.

Ženski list, Ljubljana.

